

T.C.

İSTANBUL ALTINBAŞ ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat ve Tasarım Ana Sanat Dalı

**MENTAL RETARDASYON TANISI ALMIŞ ÇOCUKLAR İLE
NORMAL GELİŞİM GÖSTEREN AKRANLARI ARASINDA
PLASTİK SANATLAR ÜZERİNDEN BİR KARŞILAŞTIRMA
ÇALIŞMASI**

Pınar Şinikoğlu

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof.Dr. Cevat Demir

İstanbul, 2017

**MENTAL RETARDASYON TANISI ALMIŞ ÇOCUKLAR İLE NORMAL
GELİŞİM GÖSTEREN AKRANLARI ARASINDA PLASTİK SANATLAR
ÜZERİNDEN BİR KARŞILAŞTIRMA ÇALIŞMASI**

Pınar Şinikoğlu

Lisans, Trakya Üniversitesi, 2009

T.C. Altınbaş Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat ve Tasarım Anasanat Dalı'na sunulmuştur.

Bu çalışma tarafımızca incelenmiş olup, kapsam ve kalite açısından Yüksek Lisans tezi olmaya yeterli bulunmuştur.

Prof. Dr. Cevat DEMİR
Danışman

İnceleme Komitesi Üyeleri (İlk isim jüri başkanına, ikinci isim tez danışmanına aittir.)

(Ünvan ve İsim)

(Jüri)

Yrd. Doç. Dr. Sıdıka Rodop

(Ünvan ve İsim)

(Jüri)

Prof. Dr. Cevat Demir

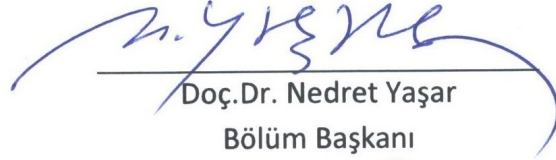
(Ünvan ve İsim)

(Jüri)

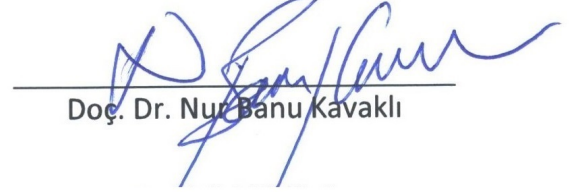
Yrd. Doç.Dr. Berna Karaçalı

Bu çalışma bir Yüksek Lisans / Doktora tezinin tüm gerekli şartlarını taşımaktadır.

Doç.Dr. Nedret Yaşar
Bölüm Başkanı

Doç. Dr. Nur Banu Kavaklı

[Üniversite] onayı ___/___/___

Bu dökümandaki tüm bilgilerin akademik kural ve etiğe bağılı kalınarak yazıldığını ve tez yazım kuralları kapsamında bu çalışmada bulunan ve original olmayan bütün bilgi ve materyallerin referanslandırıldığını temin ederim.

Pınar Şinikoğlu

İTHAF

Araştırma konumun seçiminde beni yönlendirip yüreklendiren, yol gösteren, bilgi ve yardımlarını esirgemeyen değerli hocam ve tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Cevat Demir' e teşekkürlerimi sunarım.

Resimleriyle dünyalarına dokunmama izin veren küçük yürekli öğrencilerime tüm kalbimle teşekkür ediyorum.

Ve en önemlisi araştırmamın her aşamasıyla ilgilenen, beni bugünlere getirerek maddi manevi desteğiyle her zaman arkamda olan canım annem, babam, abime ve sevgili eşime tüm sevgimle teşekkür ediyorum.

ÖZET

MENTAL RETARDASYON TANISI ALMIŞ ÇOCUKLAR İLE NORMAL GELİŞİM GÖSTEREN AKRANLARI ARASINDA PLASTİK SANATLAR ÜZERİNDEN BİR KARŞILAŞTIRMA ÇALIŞMASI

Pınar Şinikoğlu

Yüksek Lisans, Sanat ve Tasarım, İstanbul Altınbaş Üniversitesi

Danışman: Prof. Dr. Cevat Demir

Bu çalışmada, normal gelişim gösteren çocuklar ve MR tanısı almış 4- 14 yaşları arasındaki çocukların aile resmi çizimleri kullanılarak plastik sanatlar üzerinden karşılaştırılmasının yapılması amaçlanmıştır.

Araştırmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

3– 14 yaş arasındaki MR tanısı almış öğrenciler ile normal gelişim gösteren öğrencilerin çizdiği resimlere göre “Aile Çiz” testinden aldıkları puanlar anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır?

4– 14 yaş arasındaki MR tanısı almış ve normal gelişim gösteren öğrencilerin çizdikleri aile resimlerindeki farklılıklar nelerdir?

Yapılan bu çalışmanın ilk bölümünde araştırmanın konusu, amaç ve önemi; ikinci bölümünde araştırmanın konusuna yönelik literatür taramasına yönelik bilgiler; üçüncü bölümde araştırmanın modeli, evreni, veri toplama amaçları; dördüncü bölümde elde edilen bulgulara yönelik bilgiler ve en son bölümde de araştırmadan elde edilen sonuçlara yer verilmiştir.

Çalışmada elde edilen bulgular değerlendirilirken, istatistiksel analizler için SPSS 22.0 İstatistik paket programı kullanıldı. Kategorik parametrelerin verilerin karşılaştırılmasında ise Pearson Ki-Kare testi ve FisherExact test kullanıldı. Renk verilerinin karşılaştırılmasında McNemar testi kullanıldı. Sonuçlar % 95 güven aralığında, $p < 0,05$ anlamlılık düzeyinde değerlendirildi.

Çocukların izimleri ile gelişim durumları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca ocukların yaşları ile çizimleri arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Ayrıca her iki grup içinde resmin kendilerini ifade etmeye yarayan bir araç olarak kullandıkları görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Aile resmi çizimi, plastik sanatlar, ocuk.

ABSTRACT

A COMPARISON STUDY THROUGH PLASTIC ARTS BETWEEN DIAGNOSED CHILDREN OF MENTAL RETARDATION AND NORMAL DEVELOPMENT PEERS

Pınar Şinikoğlu

Graduate, Art and Design, İstanbul Altınbaş University

Advisor: Prof.Dr. Cevat Demir

This study aimed to compare children with normal development and the children who have been diagnosed with MR aged between 4-14 on the basis of plastic art using family drawings. The following questions were searched for in this survey.

According to the pictures drawn by the students who have been diagnosed with MR between the age of 4 and 14 and the students with normal development do the cores they get from 'Draw Family' differ significantly,

What are the differences between the pictures drawn by the students who have been diagnosed with MR between the age of 4 and 14 and the pictures of the students with normal development,

In the first part of this study, the subject of the research; research, the purpose and importance of the research; in the second part, the information about searching the literature about the search; in the third part the model and the universe of the search, the purpose of collecting data; in the fourth part the results obtained from the search were stated.

While the findings obtained from the study were being evaluated SPSS 22.0 statistical package program was used for statistical analysis. Pearson Chi-Square test and Fisher Exact test were used for comparison of categorical parameters. The McNemar test was used for comparison of the colorimetric data. The results were evaluated 95% confidence interval at p 0,05 significant level. There were significant relationships between children's drawing and their developmental status. In addition, there was a significant relationship between children's age and their drawings. It was seen that both groups, the picture was used as a means of expressing themselves.

Key Words: Family Picture Drawing, Plastic Arts, Child.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vii
RESİM LİSTESİ.....	xii
TABLO LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ.....	1
AraştırmanınKonusu.....	1
AraştırmanınAmacı.....	1
AraştırmanınÖnemi.....	1
Tanımlar.....	2
Sınırlılıklar.....	2
1. MENTAL RETERDASYON (ZİHİNSEL GERİLİK).....	3
1.2. Zekanın Tanımı.....	3
1.2. Mental Retardasyon Tanımı.....	4
1.2.1. Mental Retardasyonun Tarihçesi.....	5
1.2.2. Mental Retardasyon Sınıflandırması.....	6
1.2.2.1. Çok Ağır ve Ağır Mental Retardasyon.....	7
1.2.2.2. Orta Mental Retardasyon.....	7
1.2.2.3 Hafif Mental Retardasyon.....	7
1.2.2.4. Mental Retardasyon Tanısı Almış Çocukların Özellikleri.....	8
1. ÇOCUKLUK VE ERGENLİK ÇİZGİSEL GELİŞİM DÖNEMLERİ.....	9
2.1. KARALAMA DÖNEMİ (2- 4 Yaş)	9
2.1.1.2. 5- 3 yaş grubundaki çocukların çizgisel özellikleri.....	11
2.1.2 4 yaş grubundaki çocukların çizgisel özellikleri.....	12
2.1.3. Renk.....	13
2.1.4. Mekan.....	14

2.2. ŞEMA ÖNCESİ DÖNEM (4- 7 YAŞ).....	17
2.2.1. Renk.....	20
2.2.2. Mekan.....	21
2.2.3. Saydam (Röntgen) Resim.....	22
2.3. ŞEMATİK DÖNEM (7-9 Yaş)	22
2.3.1. Çizgiler.....	22
2.3.2. Mekan.....	24
2.3.3. Renk.....	25
2.4. GERÇEKÇİLİK DÖNEMİ (9 -12 Yaş).....	25
2.4.1. Çizgiler.....	26
2.4.2. Renk.....	27
2.4.3. Mekan.....	28
2.5. DOĞALCILIK DÖNEMİ (12 -14 Yaş).....	28
2.5.1. Çizgiler.....	28
2.5.2. Renk.....	29
2.5.3. Mekan.....	29
3. ÇOCUK RESİMLERİNDE DETAYLAR.....	30
3.1. Renk Seçimleri.....	30
3.2. Çizgiler.....	33
3.3. Mekan Algısı ve Zemin.....	35
3.4. Tema İçerme Durumları.....	37
3.5. Doğa Çizimleri.....	39
3.6. İnsan Figürleri.....	45
3.2.1. Aile Bireylerinin Çiziliş Sırası.....	50
3.2.2. Aile Bireylerinin Çiziliş Şekli.....	50

3.2.3. Aile Bireylerinin Konumları.....	50
3.2.4. Aile Resimlerinin Yorumlanması.....	50
4. PLASTİK SANATLAR KAVRAMININ TANIMI.....	52
4.1. Plastik Sanatlar Eğitiminin Önemi ve Gerekliliği.....	53
4.2. Özel Gereksinimli Çocuklarda Sanat Eğitimi.....	58
4.3. Özel Gereksinimli Çocukların Sanatsal Eğitimi İçin Yapılan Çalışmaların Eksik Yönleri.....	60
5. GEREÇ VE YÖNTEM.....	61
Evren Ve Örneklem.....	61
Araştırmanın Model.....	61
Veri Toplama Araçları.....	62
Demografik bilgi formu.....	62
Aile Çiz Testi.....	62
Aile Resmi Kriterleri.....	62
Verilerin Toplanması.....	62
Verilerin İstatistiksel Analizi.....	63
BULGULAR.....	64
SONUÇLAR.....	79
ÖNERİLER.....	82
KAYNAKLAR.....	83
EKLER.....	89
EK1: Kişisel Bilgi Formu.....	89
EK2: Aile Resmi Kriterleri.....	93
EK3: Çocuk Resimleri Kaynakça.....	95
EK4: Aile Çiz Testi Örnekler.....	97
EK5: Bir İnsan Çiz Testi Örnekler.....	107

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Çocuğun Demografik Özellikleri.....	64
Tablo 2. Ebeveynlerin Demografik Özellikleri.....	66
Tablo 3. Çocuğun Kişisel ve Duygusal Özellikleri.....	69
Tablo 4. Resim yaparken hangi renkleri kullanmaktan hoşlanır?.....	71
Tablo 5. Aile Resmi Kriterleri Bulguları.....	72
Tablo 6. Resimde en çok hangi renk kullanılmış?.....	76
Tablo 7. Engelli Çocuklarda Resim Yaparken Hangi Renkleri Kullanmaktan Hoşlandığı İle Resimde En Çok Kullandığı Renk Arasındaki Farka İlişkin McNemar Testi.....	77
Tablo 8. Normal Çocuklarda Resim Yaparken Hangi Renkleri Kullanmaktan Hoşlandığı İle Resimde En Çok Kullandığı Renk Arasındaki Farka İlişkin McNemar Testi.....	78

RESİM LİSTESİ

Resim 1: Kellog 'un karalama örnekleri.....	11
Resim 2: Karalamalar.....	12
Resim 3: Erkek / 4 yaş, Kız /4 yaş.....	13
Resim 4: Kız / 3 yaş.....	14
Resim 5: Erkek / 3, 5 yaş.....	15
Resim 6: İnsan figürleri.....	16
Resim 7: Kız / 4 yaş.....	17
Resim 8: Kız / 6 yaş.....	18
Resim 9: Kız / 5 yaş 2 ay.....	19
Resim 10: Kız / 6 yaş.....	20
Resim 11: Kız / 5 yaş 6 ay.....	21
Resim 12: Erkek / 7 yaş.....	22
Resim 13: Çizgiler, figür.....	23
Resim 14: Mekan, Kız / 7 yaş, 7 ay.....	24
Resim 15: Kız / 6 yaş, 5 ay.....	25
Resim 16: Erkek / 12 yaş.....	26
Resim 17: Kız / 10 yaş, 3 ay.....	27
Resim 18: (derre.gotdns.com).....	29
Resim 19: Kız / 5yaş, 9 ay.....	30
Resim 20: Erkek / 9 ay.....	31
Resim 21: Erkek / 3 yaş.....	34
Resim 22: Kız / 7yaş, 8 ay.....	35
Resim 23: Erkek / 11 yaş.....	37
Resim 24: Kız / 9 yaş, 1 ay.....	38
Resim 25: Kız / 12 yaş	40
Resim 26: Kız / 2 yaş, 2 ay	41
Resim 27: Kız / 5 yaş.....	42
Resim28: Kız / 5 yaş, 1 ay.....	43
Resim29: Kız / 13 yaş.....	44
Resim30: Kız /9 yaş, 5 ay	45
Resim 31: Erkek / 5 yaş, Kız/ 7 yaş.....	47
Resim 32: Boyun	49

Resim 33: Aile Resimleri.....	51
Resim 34: Normal Gelişim.....	97
Resim 35: Mental Reterdasyon.....	98
Resim 36: Normal Gelişim.....	99
Resim 37: Normal Gelişim.....	100
Resim 38: Normal Gelişim	101
Resim 39: Mental Reterdasyon	102
Resim 40: Normal Gelişim	103
Resim 41: Mental Reterdasyon.....	104
Resim 42: Mental Reterdasyon.....	105
Resim 43: Mental Reterdasyon.....	106
Resim 44: Mental Reterdasyon	107
Resim 45: Normal Gelişim.....	108
Resim 46: Normal Gelişim.....	109
Resim 47: Normal Gelişim	110
Resim 48: Mental Reterdasyon	111
Resim 49: Normal Gelişim.....	112
Resim 50: Normal Gelişim	113
Resim 51: Mental Reterdasyon.....	114
Resim52: Mental Reterdasyon.....	115

GİRİŞ

14 yaş çocuklarından normal gelişim gösteren ve MR tanısı almış çocukların Aile Resmi Çiz testlerinden elde edilen sonuçlara göre plastik sanatlar üzerinden karşılaştırmalarının yapıldığı tezin giriş bölümünde; araştırmanın konusu, araştırmanın amacı, araştırmanın önemi, tanımlar ve sınırlılıklar yer almaktadır.

Araştırmanın Konusu

Resimler çocukların kendilerini nasıl ifade ettiklerini en iyi anlatan araçtır. Ertürk' e göre eğitim; bireyde yaşantılar yoluyla kasıtlı ve istedik olarak davranışlarının değişime uğramasıdır. (Turan, 2004). Bu tanımla birlikte plastik sanatlar eğitimi genel eğitimin bir parçasıdır ve küçük bir detay değil yaratıcı, üretken ve özgün fikirleri olan bireyler yetiştirebilmek için amaç olarak düşünülmelidir (Paksoy, 2003). Ülkemizde plastik sanatlar eğitiminin öneminin tam olarak farkında değiliz. Oysaki plastik gençler sanatlar eğitimi yaratıcı, toplumla bütünleşmiş gençler yetiştirilmesi için önem taşımaktadır. (Buyurgan ve Buyurgan, 2007). Bu araştırmanın konusu da, MR tanısı almış çocuklar ile normal gelişim gösteren çocukların çizdikleri aile resimleri aracılığıyla plastik sanatlar üzerinde karşılaştırılmasıdır.

Araştırmanın Amacı

Günümüzde zekayı ölçmeye yarayan standardize edilmiş testlere alternatif olarak resimlerin yorumlanmasından da faydalanılmaktadır (Yavuzer, 2013:59). Bu çalışmanın temel amacı; MR tanısı almış çocuklar ile normal gelişim gösteren çocukların yaptıkları resimlerden yola çıkarak ailesel özelliklerinin çizdikleri resimlere yansımalarında benzerliklerin olup olmadığı 'Aile Çiz Testi' uygulanıp karşılaştırılmak istenmiştir.

Araştırmanın Önemi

Çocuk resimleri, çocuğun iç dünyasının yalın ve doğrudan hikayeleridir (Çağlayan, 2014). MR tanısı almış çocuklar ile normal gelişim gösteren çocukların kendini ifade etmeleri arasında büyük bir farklılık görülmektedir. Bu yüzden çocukların aile resmi çizimlerinin çocukları tanımada ne derece önemli olduğu görülmektedir. Bu çalışmada elde edilen bulguların daha sonra yapılacak çalışmalara temel olacağı ve konuya merak duyan uzmanlara kaynaklık edebileceği düşünülmektedir.

Daha önceden yapılan çalışmalarda sadece bir grup ele alınıp incelenmekteyken bu çalışma ile iki grup aynı çalışmada değerlendirilmiş ve elde edilen bulgulardan yola çıkılarak bir sonuç çıkarılmıştır.

Tanımlar

Resim: Bireyin kendine göre düzenlemeye çalıştığı karmaşık dünyasını açıklama biçimi ve zihinsel gelişiminin göstergesidir (Yavuzer, 2013: 58).

Zeka: Wechsler'a göre kişinin çevresini algılaması ve onunla başa çıkabilmesi için gerekli geniş kaynaklı kapasitesidir (Ataman, 2003: 157).

Aile Resmi Çizimleri: Çocukların çizdiği aile resmi, çocuğun anne-baba ve aile içinde bulunan öteki üyelerle ilişkisini, kendi gözünden ailenin işlevini yansıtan değerli fikirleri yansıtır (Bahçıvan, Saydam, 2004).

Özel Öğrenme Güçlüğü: Bireyin zihinsel kapasitesinde herhangi bir sıkıntı görülmeden hatta yaşına göre normal veya normalin üstünde zihinsel kapasiteye sahip ve duyularının herhangi birinde yetersizlik olmadığı halde akademik olarak en az bir alandaki becerilerin öğrenilmesi ve uygulanmasında birtakım zorluklar yaşaması olarak tanımlanabilir (Silver, 1993).

MR Tanısı Alan Çocuk: Doğum öncesi, doğum sırası ya da doğum sonrası, farklı nedenlere bağlı, zihinsel, psiko-devimsel, sosyal olgunluk gibi gelişim alanlarındaki yavaşlama, duraksama ve gerilemeye bağlı yaşitlarından dörtte bir ve daha yüksek oranda gerilik oluşturan sürekli bir durum tanısı alan çocuk olarak tanımlanmıştır (Eripek, 2005: 16).

Sınırlılıklar

Bu araştırma;

1-2016 – 2017 eğitim ve öğretim yılı ile sınırlı tutulmuştur.

2-4-14 yaş grubundaki özel gereksinimli çocuklar ve normal gelişim gösteren çocukların çizdikleri resimler ile sınırlandırılmıştır.

3-Özel gereksinimli çocuklardan sadece hafif ve orta zihinsel engel tanısı olan çocukların resimleriyle sınırlandırılmıştır.

4-Bu araştırma tüm eğitim kurumlarının incelenmesinin zorluğundan dolayı iki okul örneklemini oluşturarak, evreni yansıttığı varsayılmaktadır.

5-Araştırmada çalışma grubu 4- 14 yaş grubunu kapsamaktadır.

6-Karşılaştırma da çocukların çizdikleri resimler "aile çiz testi" uygulanarak sınırlandırılmıştır.

1. MENTAL RETERDASYON (ZİHİNSEL GERİLİK)

1.1. Zekanın Tanımı

Öğrenme deneyim ve çalışmanın birlikte işlemesiyle gelişen bir süreç olmakla beraber, bu iki dinamiğin birlikte işlemesiyle oluşur. Öğrenme ve birlikte gelişen sürecin; yeni durumlara çözüm getirme, karmaşık görevleri tamamlama ve üretkenliği tetikleme gibi becerileri meydana getirme gibi çıktıları olmalıdır. Zekayı tanımlamak kolay bir girişim olmamakla birlikte, zekayı meydana getiren bileşenler onu tanımlarken durumu dahada karmaşık bir hale getirebilir (Erim ve Caferoğlu, 2012). Zeka hakkında yapılan tartışmalar ve tanım yapma gereği karşımıza birçok farklı tanımları getirmiştir.

Bilir'e (1986) göre "zeka bellek, algı, öğrenme gibi işlevlere sahip olan ve sahip olduğu bir çok yeteneğin uyumlu çalışması sonucu ortaya çıkan yeni bir yetenektir". Storddad zekayı "kişinin günlük yaşamında çeşitli değerlere sahip olan davranışları yapması, çeşitli koşullar altında enerjisini davranışlara yoğunlaştırabilmesi yeteneği" olarak tanımlamaktadır. Weschler ise zeka için "kişinin belirli bir amaca uygun davranabilme ve etrafındakilerle iletişime geçebilme kapasitesidir" tanımını kullanmıştır. Binet'ye göre "zeka bellek, hız, algı gibi öğelerle değil; hüküme ulaşma, fikir yürütme, bir olayı kavrama gibi karmaşık işlemlerle kendisini göstermektedir" (Akt. Tekin, İftar, 2001). Tüm bu tanımlamalardan yola çıkarak zekanın kişinin belli bir kültür içerisinde yaşamını sürdürüp uyumlu olması için gerekli olan yetenekler örüntüsü; soyut, karmaşık düşünebilme ve öğrenmeyi içeren genel bir kapasite ve kurultu olduğu söylenebilir (Yurdakul, Özkes, Sarısoy, 2000).

Bireyin zekası normal koşullarda kalıtımla belirlenmekte ve büyük oranda ileride değişme göstermemektedir. Çocukluktaki zeka düzeyi yetişkinliğe dek bir gelişme göstermekte fakat temelde büyük bir farklılık oluşmamaktadır. Yetişkin bireyin zekasında oluşan bir gerileme genellikle demansiyel tablolarda görülür. Çocuklukta ise bir gelişme geriliği belirtisidir ve bu gerilik çocuğun iletişim, motor eşgüdüm, bilişsel ve sosyal yetilerinde kendini gösterir (Sucuoğlu, 2009:73).

Yıllardır çalışmalardan elde edilen bilgiler kişinin zeka bölümünün belirlenmesinde genetiğin olduğu kadar çevrenin de etkisinin olduğunu gözler önüne sermektedir.

Türkiye'de uluslararası ve Türkiye standardizasyonu yapılmış birçok zeka testi bulunmaktadır. Bunlardan en fazla kullanılanları; Wechsler Çocuklar için Zeka Testi (WISC-R), Stanford-Binet Zeka Testi, Leiter Uluslararası Sözel Olmayan Performans Testi (Leiter UPT), Wechsler Sözel Olmayan Performans Testi (WNV) ve Kauffman Kısa Zeka Testidir. (K-BIT1,2) K-BİT ve WNV testleri 2012 yılından itibaren Türkiye standardizasyon çalışmaları yapılarak şu an Bilim ve Sanat Merkezi (BİL-SEM) seçmelerinde üstün yetenekli bireylerin tespitinde kullanılmaktadır.

Ayrıca WISC-R testinin son sürümü olan WISC-4 testinin tüm hakları ve testör yetiştirme imkanları Türk Psikologlar Derneğinde bulunmakla beraber yakın bir gelecekte kapsamlı zeka ölçeği olarak kullanılacaktır.

1.2. Mental Retardasyon Tanımı

Zekanın kategorisel olarak meydana getiren bileşenleri ve tanımının biliminsanları tarafından ortak ve net bir paydada buluşmasından dolayı mental retardasyonu da tanımlamanın güç olduğu söylenebilir.

Genel olarak zihinsel gerilik çeşitli tanımlamalar ve kavramlar ile açıklanmaya çalışılmıştır. Çağımız da bu tanıyı açıklamak için kullanılan başlıca terimler; Normal altı zeka, normal altı zihisel gelişim, zihinsel gerilik, gelişimsel gerilik ve oligofrenidir. Son zamanlarda kullanılan; gelişimsel engellilik terimi tanı bakımından serebral palsi, zeka geriliği ve nöro-psikiyatrik tabloları nitelemek ve genellemek için karşımıza çıkan bir kavramdır. Uluslararası alan da daha çok kullanılan 'intellectual disability, handicapped children ve developmental disability terimlerinin kullanımı artmaktadır (Yurdakul, Özkes, Sarısoy, 2000). Ülkemizde Özel Eğitim Yönetmeliğini 6 maddesine göre Zihinsel Yetersizlik: zihin işlevlerinde düşük performans ile sosyal, bilişsel ve pratik uyum alanlarında gözle görülür sınırlıklara sahip olma ve bu durumların 18 yaşından önce ortaya çıkmasıyla meydana gelen yetersizlik durumunu, Özel Eğitim Gerektiren Birey ise bireysel özellikleri ve akademik performansında akranlarına göre belirgin derecede farklılık gösteren birey olarak tanımlanmaktadır (Resmi Gazete, 2006).

Dünya sağlık örgütüne göre engellilik durumu bir yetersizlik sebebiyle yaş, cinsiyet ve sosyal yönden beklenen rolleri yerine getirememesi sonucu oluşan durum olarak tanımlanmıştır (WHO, 1996).

DSM VI'e göre ise; Ortalamanın önemli derecede altında entelektüel işlevsellik. Bireysel olarak uygulana zeka ölçekleri ve IQ testlerinde 70 skorun altında bir IQ olması, bebekler için ortalamının önemli derecede altında entelektüel işlevselliğin olduğuna dair klinik bir yargının oluşması süreci ile iletişim, kendine bakım, ev yaşamı, toplumsal uyum, kendi kendini yönetip yönlendirme, iş, okul, boş zamanlar, sağlık ve güvenlik gibi farkındalık ve işlevsellik gerektiren birtakım görevleri yerine getirememesi olarak tanımlanmıştır (APA 2013).

Mental retardasyonun bir hastalık olmadığı, yetenekler de eksiklik olduğu ve hafiften ağıra doğru bir kategorizasyonun bulunduğu Murray A. Diamond (1965) tarafından ortaya atılmıştır. Eğitilebilme, öğrenebilme gibi becerilerinin olabileceği de ilk defa Murray tarafından vurgulanmıştır.

MR tanısı almış kişinin en önemli özelliği entelektüel gelişimindeki gerilik olarak görülmektedir. Alanyazına bakıldığında Kirk (1972) ve Dunn (1973) MR ile bağıntılı diğer özellikleri farkındalık olmadan kurallara karşı gelme, sağduyu eksikliği, tüm alanlarda yavaşlık, aklın çabuk karışmasına yatkınlık, dikkatin çok kısa olması, genelleme yapmakta zorluk, konsept oluşturmada ve geçiş yapmada güçlük, yaratıcılık eksikliği, düşük engellenme toleransı, zeka ölçeklerinde performanstan daha düşük seviyede sözel beceri sonuçları, düşük Okuma ve yazma becerisi, arkadaş grupları tarafından kabul edilmeme, başarısızlık korkusu ve iletişim becerisindeki zayıflık olarak nitelemektedirler.

Mental Retardasyonun Tarihçesi

Zihinsel geriliğin aslında insanlığın tarihi kadar eski olduğu M.Ö 1550' ye ait Thebes papirusların üzerinde zeka geriliğinin tanılama kriterleri ve klinik argümanlarını andıran hiyerogliflerin de bulunmaktadır. Bu hiyeroglifler de beyin hasarından kaynaklı zihinsel ve bedensel fonksiyon kayıplarına işaret edilmektedir. Eski medeniyet ve çağlar da gelişimsel gerili ve zihinsel geriliği olan bireylere çok farklı tutum ve davranışlar uygulanmıştır. Bu algılama ve tutumlar zamanın ruhu ve değişimler ile birlikte sosyal ve coğrafi yönden etkilenerek günümüze dek gerek negatif gerekse de pozitif olarak çağımıza kadar ulaşmıştır (Yurdakul, Özekes, Sarısoy, 2000).

Tek tanrılı dinlerin ortaya çıktığı ve toplumlar üzerindeki etkilerinin fazla olduğu orta çağda dinlerin etkisi ile acıma, koruma ve kollamanın arttığı, engelli bireylerin manastırlarda ve evlerde bakıldığını söylemek mümkündür. Rönesans döneminde toplumun dine olan ilgisi insanın yapısına merak ve insanın yapısını sorgulama ile yer değiştirmiştir. Bu dönemde isviçreli bir doktor olan Paracelsus, zihinsel engeli akıl hastalığından ayıran bir tanım yapmış; yine isviçreli doktor olan Felix Platter ise zihinsel engeli "aptalca şeyler söyleyen, aptalca şeyler yapan, bebeklik döneminden itibaren belirtileri görülebilen, dikkatini kolayca toplayamayan, öğrenemeyen kişiler" olarak tanımlamıştır. Aynı bu dönemde önemli bir ilahiyatçı olan Martin Luther ise zihinsel engellilere yönelik olumsuz tutumları sahip ve onları "ruhsal olmayan kişiler" olarak tanımlamıştır (Sucuoğlu, 2009: 75) ve 18. Yüzyılda zihin engellilerin eğitime ilişkin bir gelişme olmadığı, ancak Rönesans döneminden başlayarak zihin engeline daha bilimsel ve akılcı yaklaşımın başladığı görülmektedir. 19. Yüzyılda zihin engelli bireyler için sistematik eğitim çabalarının başladığı kabul edilmektedir. Bu yüzyılda tıp ve eğitim alanında, dramatik ilerlemeler olmuş, zihinsel engellilerin eğitime ilişkin ümit veren yöntemler geliştirilmiştir. Avrupa'da Itard ve Sequin'in eğitim modelleri kabul görmeye başlamış. Daha sonra Amerikaya göç etmiş olan Sequin çalışmalarını bu ülkede de sürdürmüştür.

20.Yüzyılda zihinsel engellilerle ilgili çalışmaları en çok eugenic hareketler olmuştur. Bu dönemde zihin engelinin kalıtsal olduğu görüşü savunulmuş bu düşünce zihinsel engelli bireylerin kısırlaştırılması ve onlara ait bakım evlerinin kapatılması ile sonuçlanmıştır. 1920 – 1930 yıllarında bakımevlerinin sayıları artmış, sayıları artmış olmasına rağmen nitelikleri azalmıştır. 1930' lardaki tıbbi ve eğitimsel değişiklikler sayesinde zihinsel engellilere karşı daha olumlu tutumlar görülmeye başlanmıştır.

1950' lerde özel eğitim sınıfları açılmış, 1960'lı yıllarda normalizasyon kavramı benimsenmiş, 1970 lerde ise tüm engelliler için en az sınırlayıcı ortam kavramı ve bunun sonucu olarak kaynaştırma eğitim modeli benimsenmiştir (Ece ve Çelik, 2008).

1990' larda ise yeni bir bakış açısı ile bütünleştirme, tam bütünleştirme, yarı zamanlı bütünleştirme kavramları geliştirilmiştir. Günümüzde ise tüm dünyada zihinsel engelli bireylerin eğitimleri, tedavileri, sosyal hakları konularında yeni gelişmeler olmakta ve yeni yasalardüzenlenmektedir (Kulaksızoğlu, 2003: 27).

1.2.1. Mental Retardasyon Sınıflandırması

Genel ve ortak bir tanımlamaya sahip olmalarına rağmen, zihinsel engeli bulunan çocuklar kendi içlerinde farklılıklar, farklı özellikler göstermektedirler. Zihinsel engeli olan çocukların farklılık ve ortak özelliklerine göre farklı sınıflandırma türleri yapılmaktadır. Bu sınıflandırma geleneksel sınıflandırma ve yeni sınıflandırma sistemi olarak ikiye ayrılır (Ece ve Çelik, 2008).

Geleneksel sınıflandırma sistemi zihinsel engelliliğin nedenlerine ve zihin engelliliğinin ağırlık derecesine göre yapılan sınıflandırmadır. Zihinsel engelin nedenleri temel alınarak yapılan sınıflandırmada zihinsel engele sebep olan biyolojik faktörler ele alınmakta; zihinsel engellilerin sınıflandırılmasını doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası zihinsel engele yol açan nedenleri temel alarak olarak üç gruba ayırarak yapmaktadır (Sucuoğlu, 2009: 78).

Yine geleneksel sınıflandırmanın içerisinde yer alan bir diğer sınıflandırma sistemi zihinsel engeli olan çocukların eğitsel durumları göz önüne alınarak yapılan "eğitsel sınıflandırma"dır. Bu sınıflandırma engeli olan bireylerin neler öğrenebileceği temel alınarak yapılan sınıflandırmadır. Bu sınıflandırma zihinsel engeli olan bireyleri eğitilebilir, öğretilebilir, ağır ve çok ağır zihinsel engelli olarak sınıflandırmaktadır (Ece ve Çelik, 2008).

Zeka Testlerinin geliştirilmesinden sonra zihinsel engelliler bu testlerden aldıkları sonuçlar temel alınarak sınıflandırılmışlardır (Sucuoğlu, 2009: 74).

En yaygın kullanılan gruplandırma metodu, zihinsel engelin dört derecesini içeren, bireyin testlerden aldığı IQ puanlarına göre belirlendiği sınıflandırmadır (Ataman, 2003: 155).

Ülkemizde de 2004 yılında yeniden revize edilen Özel Eğitim Hizmetleri yönetmeliğinde zihinsel engellilik 4 gruptur:

- Çok Ağır Mental Retardasyon
- Ağır Mental Retardasyon
- Orta Mental Retardasyon
- Hafif Mental Retardasyon olarak toplanmıştır.

1.2.1.1. Çok Ağır ve Ağır Mental Retardasyon

Zeka puanı 20 -25 arası ve aşağısında olan bireyler çok ağır zihinsel engelli; zeka puanı 25-40 arası olan bireyler ise ağır zihinsel engelli bireyler olarak tanılanmaktadır.(Eripek, 2005) Çok ağır zihinsel engelli birey; zihinsel yetersizliğine ek olarak başka yetersizliklerinin olması nedeniyle özbakım, toplumsal yaşam ve akademik becerilerde akranlarından belirgin derecede geride olması sebebiyle yaşam boyu desteğe ihtiyaç duyan birey; ağır zihinsel engelli birey ise zihinsel işlevler ile akademik, toplumsal yaşam ve işlevsel yaşam becerilerindeki gerilik nedeniyle hayatının her alanında yaşam boyu ve yoğun özel eğitim ve destek eğitim hizmetine ihtiyacı olan birey olarak tanımlanmaktadır. (Sucuoğlu, 2009) Bu tanıya sahip bireylerde başka engel tanıları ve bu tanılara eşlik eden sağlık problemleri bulunmaktadır. Çoğu zaman kişisel gereksinimlerini karşılamakta yetersiz kalmakta, başkalarına bağımlı olarak yaşamakta, bağımsız olarak yaşamını sürdürememekteler. (Eripek, 2005; Kulaksızoğlu, 2003).

1.2.1.2. Orta Mental Retardasyon

Zeka puanı 40 – 55 arasında olan bireyler orta zihinsel engelli bireyler olarak tanılanmaktadır (Eripek, 2005). Başka bir ifadeyle; zihinsel işlevler ile akademik, sosyal ve işlevsel yaşam becerilerinde geri olması sebebiyle günlük ve işle ilgili becerilerin kazanılmasında özel eğitim ve destek eğitim hizmetlerine yoğun şekilde ihtiyaç duyan bireyler orta zihinsel engelli birey olarak tanılanmaktadır (Sucuoğlu, 2009:75).Bu tanıya sahip olan bireyler hafif derecedeki zihinsel engellilerle karşılaştırıldıklarında davranış problemlerinin daha çok olduğu görülmektedir. Ayrıca bu bireyler okulöncesi dönemde belirgin derecede gecikme gösterir ve bu gecikme yaşlarının ilerlemesiyle fiziksel, zihinsel, sosyal alanlarda önemli ölçüde artarak devam ettiği için akranlarıyla aralarındaki mesafe giderek artar. Bu çocuklarla çalışılan akademik beceriler genellikle işlevsel okuma becerileri ve temel sayı kavramlarıyla sınırlıdır

1.2.2.3. Hafif Mental Retardasyon

Zeka puanı 55 – 70 arasında olan bireylerdir (Eripek, 2005). Zihinsel işlevler ile akademik, sosyal ve işlevsel yaşam becerilerindeki hafif düzeydeki engeli nedeniyle özel eğitim ile destek eğitim hizmetlerine sınırlı seviyede ihtiyaç duyan bireylere hafif zihinsel engelli birey denilmektedir (Sucuoğlu, 2009:75). Günümüzde bu tanıyı almış bireylerin pek çoğu onlara sağlanan destek hizmetler yoluyla normal sınıflarda eğitim görebilmektedirler. Geleneksel olarak bu tanıya sahip çocukların eğitim programlarında ilk kademede okuma-yazma-matematik gibi temel alanlara ait eğitimlere yer verilirken ilerleyen kademelerde eğitim programlarında meslek edinmeye yönelik eğitim ve iş hayatına yönelik olan programlara ağırlık verilmektedir. Bu eğitimleri aldıktan sonra kendi kendilerini idare edebilir seviyeye ulaşmaktadırlar (Eripek, 2005: 16; Yurdakul, Özekes, Sarısoy, 2000).

1.2.2.4. Mental Retardasyon Tanısı Almış Çocukların Özellikleri

Zihinsel engelli çocukların özellikleri zeka seviyelerine, bireysel özelliklerine, engelin derecesine göre değişiklik göstermekle birlikte (Kulaksızoğlu, 2003: 27) genel olarak özellikleri şu şekilde özetlenebilir:

Zihinsel engelli bireyleri akranlarından ayıran en temel özellikleri öğrenme özellikleridir. Zihinsel engellilerde hafıza ve dikkatle ilgili önemli sorunlar bulunmaktadır. Bu sebeple öğretilen bilgiler kalıcı olmamaktadır. Bununla birlikte öğrenmeyle ilgili stratejilerde de akranlarından farklılık göstermektedirler. İşitsel ve görsel algıda problemler yaşarlar. Bu nedenle sözcükleri anlamada yavaşlık, yavaş anlama ile ilgili problemler yaşamaktadırlar. Zihinsel engelli bireyler akranlarından geç konuşur, geç yürürler, yaşlarına uygun gelişim özellikleri göstermezler. Dikkatleri dağınık ve kısa sürelidir. Ayrıntılara dikkat edemez, yapılan bir işte veya oyunlarda odaklanma ya hiç yoktur ya da kısa sürelidir; işe veya oyuna odaklanmada zorlanma sık görülen özelliklerindendir (Kulaksızoğlu, 2003: 28- 30).

Hafif derecede zihinsel engelli çocukların dil ve konuşma gelişimleri akranlarından geridir ve geriliğin derecesi çocuğun zihin işlevlerinin derecesi ile yakından ilişkilidir. Ağır derecede zihinsel engelli çocuklarda ise dil ve konuşma problemleri daha belirgin olup, bazı çocuklar hiç konuşamazlar (Sucuoğlu, 2009: 76).

Zihinsel engelli bireylerin psikolojik özellikleri engelli olmayan bireylerden farklılık göstermektedir. Ancak engelli bireylerde öğrenilmiş çaresizlik, yüksek derecede başarısızlık beklentisi, kendi yaşamına yönelik sorumlulukları alamama ve öğrenmeye isteksizlik gibi eğilimlere sahip oldukları görülmektedir. Psikiyatrik problemler zihin engelli bireylerde engelli olmayan bireylere göre daha fazla görülmektedir. Ayrıca zihinsel engellilerin %40 – 70'inde zihin engeli ile birlikte depresyon, kaygı bozuklukları, iletim bozuklukları gibi psikiyatrik sorunlar ortaya çıkmaktadır. Zihinsel engellilerin fiziksel özellikleri ile sağlık sorunları araştırıldığı zaman hafif derecede zihinsel engelli bireylerin fiziksel özellikleri ve motor gelişim özelliklerinin akranlarından farklı olmadığı, farkın engel derecesi arttıkça ortaya çıktığı görülmüştür (Sucuoğlu, 2009; Salderay, 2008; Eripek, 2005: 16; Ataman, 2003: 155).

2. ÇOCUKLUK VE ERGENLİK ÇİZGİSEL GELİŞİM DÖNEMLERİ

Bütün çocuklar her yaş grubuna ait olarak belirlenen özellikleri kendilerinden beklendiği şekilde, beklenen hızda geçerler. Sanatsal gelişim evrelerinde de bu aynı şekildedir; sanatsal gelişim evreleri evrenseldir ve bütün çocuklar bu aşamalardan geçerler (Malchiodi, 1998: 217- 224).

Çocuk resimlerinin sistematik bir yapısını olduğunu söyleyen, bu resimlerin kendilerine ait özellikleri olduğu ve basitten karmaşığa doğru bir yapıya sahip olduğunu söyleyen ilk isim Gustaf Britsch'dir. Arnheim'da Gustaf Britsch' le aynı görüşü paylaşmaktadır. Arnheim çocuğun çizgisiyle algısı arasında bağlantı kurmuştur (Kırıoğlu, 2005:71- 73).

Çocukların anne baba ve öğretmenleri tarafından tanımlanamayan ve anlaşılamayan küçük yaşlardaki yaptığı çizimler ergenlik dönemine kadar gelişimine devam eder. Çocukların yaşları ilerledikçe çizimleri de orantılı, anlamlı ve gerçekçi olmaya başlar.

Bu doğrultuda çocuk resmindeki gelişimi beş dönem de incelemek mümkündür. Bu dönemler şu şekilde sıralanır:

1. Karalama Dönemi (2- 4 Yaş)
2. Şema Öncesi Dönemi (4- 7 Yaş)
3. Şematik Dönemi (7- 9 Yaş)
4. Gerçeklik (Gruplaşma) Dönemi (9- 12 Yaş)
5. Görünürde Doğalcılık Dönemi (12- 14 Yaş) (Yavuzer, 2005: 14).

2.1. KARALAMA DÖNEMİ (2- 4 Yaş)

İlk dönemlerde çocuğun kağıt üzerine gelişimsel çizimler çizdiği evreye "karalama evresi" denir. 2-4 yaşları arasındaki dönemde gerçekleşen bu evrede çocuk kendini sadece çizerek, boyama yaparak ifade etmenin yanında yazılı biçimde de ifade etmektedir. Bu evrede başlangıçta gelişmiş güzel olan karalamalar yerini yetişkinlerin tanıyabileceği düzeyde çizimlere dönüştürür (Yavuzer, 2013: 58).

Çocuğun ilk yıllarında çizdiği rastgele karışık çizimler çocuğun kendini ifade etmesi bakımından önem taşır. Eline aldığı kalemi amaçsızca hareket ettirdiğinde çıkan iz çocuğa haz duygusu verir. Çocuğun kalemi ilk üç parmağıyla hatta avucuyla tutar. Ancak bir şeyler çizebilmesi için en az 18. ayı beklemesi gerekir (San, 2003: 107).

Bu dönemde sürekli gözlem ve keşif sürecinde olan çocuk karalamalarını tekrarlamaya başlar. Küçük kas motor becerilerine henüz sahip değildir ancak; yatay, dikey, yuvarlak ve sarmal çizimleri çizdikçe el göz koordinasyonu artarak kontrollü çizimlerinin farkına varır.

Nitekim, Kellogg'a göre çocuklar, çizimlerini oluşturmak için bazı geometrik şekilleri (üçgen, dikdörtgen, oval, çarpı) kullandıklarını, resmin konusu olarak da evler, çiçekler, ağaçlar ve hayvan figürlerini seçtiklerini belirtmiştir (Artut, 2004: 203).

Birinci yaşta elindeki malzemeye egemen olmayan çocuk ikinci yaşta bu malzemeleri tanımaya, kullanmaya başlayıp ilk çizgilerini çizmeye başlar. Rengin hangi renk olduğunun bir önemi yoktur, renkleri birbiri üzerine sürerek deneyim kazanır (Vural, 2009).

Karalama dönemini kendi içinde üç aşamada değerlendirilebilir;

- 1- Düzensiz karalama dönemi: Kontrolsüz ve gelişigüzel karalamalar
- 2- Karalamanın bilindiği dönem: Çizimler anlamlı hale gelir
- 3- Sembolik karalama dönemi: Çizimler başkaları tarafından anlaşılabilir.

Pek çok araştırmacıya göre bu karalamalar, amaçsız ve eş güdümsüz hareketler değildir. Tersine örüntülerin (desenlerin) farkında olduğunu ve el göz koordinasyonunun giderek arttığını gösterir. Yıllarca araştırma amacıyla 8000 kadar çocuğun toplanan resimlerini inceleyen Rhoda Kellog, çocukların sanatını çözümleme (Analyzing Children's Art) adlı yapıtında 20 temel karalama (Basic Scribling) türünden söz eder. Kellog'a göre tek çizgi ya da çizgilerden oluşan bu karalama tekniklerin de temel ilke, göz kontrolü olsun ya da olmasın kendiliğinden yapılan bir hareketin ürünü olmalarıdır. (bkz. Resim 1) (Yavuzer, 2013: 59).

1. Karalama		Nokta vuruşlar
2. Karalama		Tek dikey çizgi
3. Karalama		Tek yatay çizgi
4. Karalama		Tek sağa sola yatay çizgi
5. Karalama		Tek kavisli çizgi
6. Karalama		Çok sayıda dikey çizgi
7. Karalama		Çok sayıda yatay çizgiler
8. Karalama		Çok sayıda çapraz çizgiler
9. Karalama		Çok sayıda eğri çizgiler
10. Karalama		Yarım eğri çizgi
11. Karalama		Eğri, bükük kapalı çizgi
12. Karalama		Zig zag veya dalgali çizgi
13. Karalama		Tek ilmik çizgi
14. Karalama		Çok sayıda ilmik çizgi
15. Karalama		Spiral çizgi
16. Karalama		Üst üste binmiş dolgu çember çizgiler
17. Karalama		Üst üste binmiş çember çizgiler
18. Karalama		Ayrık dairesel çizgiler
19. Karalama		Tek kesilmiş çember
20. Karalama		Hatalı çember

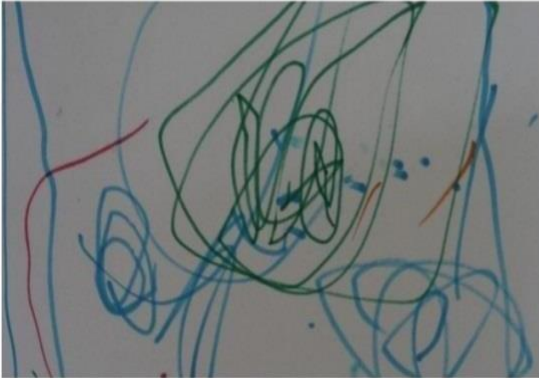
Resim 1: Kellog 'un karalama örnekleri. (Yavuzer, 2013: 59)

Artut(2001) ve Kehnemuyi (2006) ye göre karalama dönemindeki çocuğun çizgisel gelişime ilişkin özellikleri aşağıdaki gibidir:

2.1.1. 2,5- 3 yaş grubundaki çocukların çizgisel özellikleri

- Kuvvetle sağa sola çizilen anlamsız çizgiler (omuzdan hareketle çizilir)
- Parmaklarını kullanarak boya kullanma, yetişkinlerin çizimlerini taklit etme çabası görülür

- Çizgiler belirginleşmeye başlar, çizdiği parçaları birleştirmenin nasıl olacağını bulmaya çalışır.
- Bir üst basamağa geçiş özellikleri gösterir.
- Pastel boyayla yapılan uzun şerit gibi çizimler ve lekeler görülür.
- Kısa süreli, doğal ve kontrolü olmayan boyamalar vardır (Artut, 2004: 210; Kehnemuyi, 2006: 16).

Resim 2: Karalamalar.

2.1.2. 4 yaş grubundaki çocukların çizgisel özellikleri

- İnsan çizimlerinde ayaklar çizgi, gözler nokta; el, kulak, diş, ağız ve saç gözle görülür şekilde belirgindir.
- Kafa çiziminde yuvarlak (daire) popüler hale gelmiştir.
- Çocuk yaptığı çiziminin daha gerçekçi olması için gövdeyi de yuvarlak çizerek tamamlar.
- Parçadan bütüne giderek çizim yapmakta zorlanırlar (Karayağmurlar, 2001).

Resim 3: Erkek/4 yaş, Kız/4 yaş.

2.1.3. Renk

Karalama döneminde çocuk renkleri seçerken canlı ve parlak olanları daha çok tercih eder. Ara tonları pek kullanmayı tercih etmezler. Özellikle renkli pastel boyalar kalın oldukları için daha rahat kavranırlar. Bu yaş çocukları için farklı kalemler ve boyalar oldukça ilgi çekicidir. Özgürce seçtikleri renklerle kağıt ya da farklı zemin üzerine yaptıkları karalama ve boyamalar çocuğa büyük keyif verir. (Bkz. Resim 2)

Bazı çocuklar bazı renklerin kullanımında ısrarcı olabilirler. Bu durum çocukta bir sıkıntı ya da takıntı olduğu anlamına gelmez. Muhtemelen sevdiği nesne ya da kişiyi en sevdiği renkle çizecektir. Nesnelere gerçekteki rengiyle çizemeyebilir. Bulut olarak nitelendirdiği çizimlerini yeşil renk ile boyayabilir. Diğer renkleri denemesi biraz zaman alabilir (Savaş, 2015:68).

Renkleri tanıma ve çeşitlendirme 4 yaşından sonra başlar. Ancak bu yaştan sonra renklerin psikolojik anlamları gözlemlenebilir. Sarı bir çok resimde mutluluk ve canlılık göstergesiysen mutsuz ve huzursuz bir ortamda olan çocuklar daha çok kahverengi, siyah gibi koyu renkleri tercih ederler. Her rengin taşıdığı anlam çocuğun iç dünyasına göre değişim gösterebilir (Çağlarca, 1993: 56).

Resim 4: Kız/ 3 yaş.

2.1.4. Mekan

Anlamsız basit karalamalar dönemindeki çocuk kağıt üzerine gelişi güzel yerleştirmeler yaparak kontrolsüz karalamalarıyla mekan algısı hissetmeden çizer. Çizimleri diğer kişiler tarafından anlaşılmasa da o, kendine göre anlamlar ve semboller oluşturmaya başlar. Spiral şekilde yaptığı bir karalamaya baba, yanındaki noktacıklara da anne diyebilir. Kağıdın kenarında çizdiği eğri bükürü şekli de ev olarak nitelendirebilir. Bu çizimler kağıt üzerinde bir zemin ya da ufuk çizgisi oluşturulmaksızın dağınık bir şekilde yer alır. Ancak 4 yaş sonlarına doğru güneş yukarıda, gökyüzüne çizilmiş, insanlar ve ağaçlar kağıdın alt kısmına yani zemine yerleştirilmiş olur. Bu süreçte çocuk kağıda özgürce yaptığı çizimlerde çok sık kağıt değiştirmek ister. Her yeni kağıt onun için mutluluk verici bir keşiftir (Kındap, 2004).

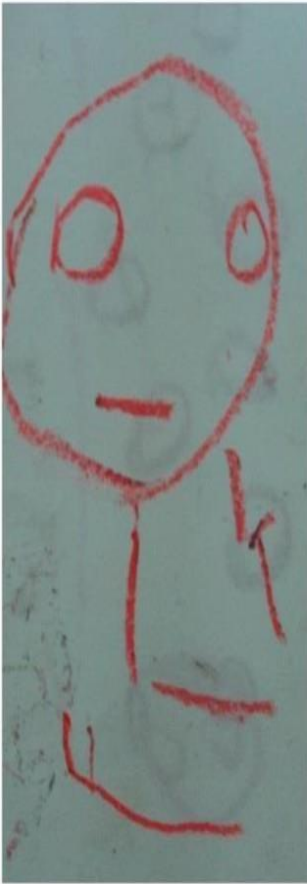
1,5 - 3 yaş grubunda çocuklar yaptığı çizimler hakkında konuşurulmalıdır. Bu onlara kendini ifade etme özgürlüğü tanırken aynı zamanda çizim sürecini keyifli kılacaktır. Yaptıklarının diğer kişilerce kabul gördüğünü hisseden çocuk başarı ve özgüven duygusunu tadacaktır. Çocuk, ortaya çıkardığı çalışmanın önemli ve değerli olduğunu hissederse, çevreyi algılaması, çalışmalarını gerçek hayatla ilişkilendirerek hayal dünyasıyla bütünleştirmesi bakımından istekli hale gelir (Çankırılı, 2015: 158).

Anne –babanın ve öğretmenlerin de üzerine düşen onları yüreklendirerek farklı materyalleri kullanma, araç gereci tanıma ve olumlu pekiştireçlerle çocuğun bu etkinliğini desteklemektir (Yavuzer, 2013: 60).

Karalama döneminden işlem öncesi döneme geçiş 4 yaşın sonundadır. İnsan figürlerinde görülen eksik bırakılmış ayrıntılar tamamlanmaya hazırdır. Karalama evresinde en büyük çizim yapılan yer baştır. Ağız ve gözler daire şekliyle gösterilir. Kafadan çıkarılan ince çizgiler ise kol ve bacakları oluşturur. Beyne ait bilişsel yetenek olan kaydetme işlemini gerçekleştiren çocuk zihnin de duran hayali izlenimleri resmeder (San, 1997: 107).

Resim 5: Erkek/ 3 yaş, 5 ay.

Resim 6: İnsan figürleri.

2.2. ŞEMA ÖNCESİ DÖNEM (4- 7 Yaş)

Şema öncesi döneme geçiş, çocuğun kendisini çevresine ait hissettiği, őemalarının anlamı belli olan őekillere dönüşmeye başladığı 4-7 yaş arasını kapsar. 4 yaşından itibaren ince motor gelişimi ve görsel becerileri artan çocuk el ve parmaklarını daha kontrollü kullanabilir. Makas, fırça, kalem ve boyaları rahatlıkla kullanabilir. Kil ve oyun hamuruyla şekillendirme çalışmaları yapabilir. Bu dönemde renkli ve ilgi çekici malzemelerle çalışmak, hoőlarına gider. İnsan figürlerine eklenen ayrıntılarla figürler zenginleőir (Savaş, 2015: 70).

Resim 7: Kız/ 4 yaş.

Resim 8: Kız/6 yaş.

Çocuk kendine göre bir insan şeması oluşturur. Kafada gözler ağız ve burun çizilirken kollar ve bacaklar artık bir gövdeye boyun ile bağlanır. Seçilen renkler nesnelere gerçek renkleridir.

Vurgulamak istediği kişi ya da olayları olduğundan daha büyük resmedebilir. Örneğin; annesine önem veren çocuk çizimlerin de annesini daha büyük yapabilir (Yavuzer, 2013: 61).

Resim 9: Kız/ 5 yaş, 2 ay.

Şema öncesi dönemin özellikleri kısaca şöyle özetlenebilir (Artut 2004: 91; Kehnemuyi, 2006: 16).

- Resimleriyle düşünceleri arasında bağ kurma çabası vardır.
- ilerleyen her yaşla insan figüründe yer verilen ayrıntılar da artar.
- Perspektife yer verilmez. Göz hizasında ya da kuş bakışı çizerler

2.2.1. Renk

Bu dönemde çocuklar, oluşturduğu biçimlerin iç kısımlarını boyayarak yüzeyleri renklerle kapatabilir. Yavaş yavaş gerçek nesnelerin renklerine uygun boyamalar yapmaya başlarlar. Özellikle her zaman görmeye alışık olduğu nesneleri gerçek renklerine bağlı kalarak boyarlar. Bunun en güzel örnekleri evin çatısını kırmızı, ağacın gövdesini kahverengi boyamalarıdır. Sürekli görmediği nesneleri ise kendi hayal güçlerine göre bir renk seçerek boyamaya devam ederler (Çağlarca, 1993: 56).

Resim 10: Kız/ 6 yaş.

2.2.2. Mekan

Çocukların bu dönemde çevresinde gördükleri nesnelerin havada uçmadığını algılamasıyla mekanı keşfetmeye başlar. Bu mekan ise bu dönemde kağıdın alt kenarıdır. Çocuklar çizmek istedikleri her şeyi bu çizgi üzerine yerleştirirler. Çizmek istedikleri her şey yan yana sıralanmış olur. Kağıdı planlı olarak doldurmaya başlaması ise 6 yaş civarındadır. Fakat bu seferde nesnelerin görünmeyen yanlarını da çizmeye başlarlar. Bu dönemde nesneleri üzerinde buldukları düzleme dik olarak çizerler (Kındap, 2004).

Resim 11: Kız/ 5 yaş, 6 ay.

2.2.3. Saydam (Röntgen) Resim

Resim 12: Erkek/ 7 yaş.

Bu dönemdeki çocukların resimlerinde görülen bir özelliktir. Bu özelliğe 5-7 yaşları arasında görülmektedir. Çocuk bir nesnenin içinde ve arkasında olan ve görünmesi mümkün olmayan eşyaları görüyormuş gibi çizer. Örneğin, bir okulu çizerken merdivenlerini, içindeki öğrencileri, lambalarını çizerek okulu saydamlaştırır (Savaş, 2015:72).

2.3. ŞEMATİK DÖNEM (7- 9 Yaş)

Çocuklar yaptıkları denemeler sonucunda insan ve çevre hakkında belirli bir görüşe sahip olurlar. Sahip oldukları bu görüş resimlerine “şema” lar olarak yansır. Şemanın oluşumunu çocuğun bir şeyi, nesneyi nasıl gördüğü ona verdiği duygusal anlam, objeye dokunması ve onu izlemesi şemanın oluşumunu belirler (Yavuzer, 2005: 18).

Bu dönemde çocukların resimleri yazı ile bütünleşir (Buyurgan, 2001: 18). Nesnelere biçim, boyut ve renk açısından gruplandırabilme becerilerinde gelişmeler görülür (Artut, 2004: 211). Çocuklar bu dönemde yaptıkları resimlerde temsili şekilleri objelerle sınırlandıracağı için net şemalar görülür. 8 yaş üzerindeki çocuklar artık kendilerine has bakış açısına sahiptirler, oranları ve bağlantıları da bu görüş açısına göre ayarlarlar. Luquet tarafından bu

evreye “Görsel Gerçeklik” denir (Yavuzer, 2011: 51- 55).

1987 yılında Golomb, 3-14 yaş arasındaki çocuklarla araştırma yapmış, çizilen nesnelere anlam bütünlüğünü sağlamaya 9 yaşında ulaştıklarını bulmuş. Bu yaştan sonrada çizimi planlamayla ilgili bir gelişme olmadığını tespit etmiştir. İves’te 9 yaşından itibaren çizimde kullanılan soyut ifadelerin sayısının arttığını belirtmiştir (Savaş, 2015: 67- 70).

Kehnemuyi’ ye göre; bu dönemde rastlantıya bağlı hiçbir başarı onu sevindirmez, elde etmiş olduğu buluşun tekrarı sayesinde ustalığa erişme isteği vardır (Kehnemuyi, 2006: 16). Çocuklar okul öncesi dönemde yoğun sanatsal etkinliklere katılırken ilköğretime geldiklerinde kuralları olan sanat ve sanat eğitimi olan Resim-İş dersiyle karşılaşılır. Sanat çocukların yaşantılarının bir parçası durumundayken ifade etme tarzlarının yazıya kaymasıyla sanat ve sanat eğitiminden uzaklaşırlar (Karayağmurlar, 2001).

2.3.1. Çizgiler

Çocuk bu yaşlarda çizgilerinde kişiliğini gösteren farklı bakış açıları geliştirir, ayrıca cinsiyetine yönelik ilgileri çizgilerdeki ayrıntılarda görmek mümkündür (Karayağmurlar, 2001).

Resim13: Çizgiler, figür.

2.3.2. Mekan

M.V. Cox 1992 yılında yaptığı çalışmasında mesafe bilgisini yansıtmak isteyen 5- 6 yaş çocukların nesnelere boyutlarını dikkate aldıklarını, 7- 8 yaş çocuklarının ise bunu yansıtabilmek için sayfanın alt ve üst kısımlarını da kullandığını belirtmiştir. 7 yaşından itibaren çocuklar uzaktaki nesnelere küçük yakındaki nesnelere büyük çizmeye başlarlar (Kındap, 2004).

Mekan algısı olarak kullanılan yer çizimleri 2- 3 planda ortaya çıkar, 7 yaşlarında gök çizgisi de eklenmeye başlar (Çağlarca, 1993: 56). Genellikle kağıdın üst tarafına gökyüzü için ayrı bir yatay çizgi çizilir. Bu çizgi ile yer çizgisi arasında kalan yer çocuk tarafından hava olarak isimlendirilir. Başlarda bu iki çizgi arasındaki figürler aynı büyüklüktedir. Daha sonraki aşamada mekan daha belirgin hale gelir (Yavuzer, 2013: 61).

Resim 14: Kız/ 7 yaş, 7 ay.

2.3.3. Renk

Resim 15: Kız/ 6 yaş, 5 ay.

İlköğretim dönemindeki çocuklar düşüncede gerçekliğe sahiptirler. Bu yüzden nesnelerin renklerine sadık kalmaya özen gösterir. Resimlerinde kullandıkları renkler nesne ve figürlerin kendilerine ait gerçek renkleridir (Ünver,2002:33).

2.4. GERÇEKÇİLİK DÖNEMİ (9 -12 Yaş)

Çocuk bu dönemde kendisini çevrenin bir parçası olarak algılamaya başlar ve çevresinde gördüklerini gerçeğe uygun şekilde resmetmeye çalışır.

2.4.1. Çizgiler

Bu yaşlardaki ocuk toplumun bir parçası bir ferdi olduğunun bilincindedir ve bu bilinç çizgilerine yansımıştır. ocuk bu dönemde daha önceki çalışmalarına oranla gerçekçi yaklaşımlarda bulunur ve ayrıntılı çizgiler çizer. izdiği resimleri göstermez, üzerinde açıklama yapmak istemez (Yavuzer, 2005: 25).

Nesnelerin gerçek büyüklük oranlarına sadık kalma kaygısı vardır. Çocuklar içinde yaşadığı kültür ve toplumun bazı zevk ölçülerine uyma kaygısı taşırlar. Anatomiye uygun, elbise giymiş bol ayrıntılı insan figürleri çizerler (San, 1979: 52).

Resim 16: Erkek/ 12 yaş.

Bu dönemde geometrik çizgilerden uzaklaşan ocuk, çizgilerin zgnleştiği ve ifade ediş biçimi olarak düşüncenin geri geldiği döneme doğru gidiyor demektir (Savaş, 2015: 83).

Kızlar daha çok bebek resmi ve elbiseler çizerken, erkekler ise araba, uçak gibi cinsiyete yönelik çizimler yaparlar (MEB, 2001). Ayrıca erkekler zorlukların üstesinden gelen

kahramanlar, maceraperestler; kızlar ise duygusal özellikleri yansıtan romantik, heyecan verici bazı figürleri çizerler. Bu konu seçimlerinde televizyon etkili olmaktadır (Artut, 2004: 212).

Resim 17: Kız/ 10 yaş, 3 ay.

Bu evrede çocuklar ne çizeceklerini uzun uzun düşünür, çizdiği resmi beğenmez, olması gerektiği gibi yapamadıklarını zannedip cesaretleri kırılır. Fiziki, zihinsel ve duygusal büyüme sonucunda artık daha önceki yıllarda kullandıkları üslup kendilerine yetersiz gelir (San, 1979).

2.4.2. Renk

Ergenlik dönemine girecek olan birey bu dönemde sürekli değişim içindedir. Bu yüzden sanat gelişimlerinde de farklılık oluşur. Somut yaklaşımlar ağır bastığı için nesne ve figürlerin renk, boyut, oran ve ayrıntılarını gerçeğe en uygun şekilde yansıtmaya çalışırlar. Bu dönemde

eğitim ortamlarının bilgiye ağırlık vermesi çocukta yaratıcılığın yok olma tehlikesini açığa çıkarır (Savaş, 2015: 83).

9-12 yaş arasındaki bu dönemde çocuklar gerçeklere kr krne bağlıdırlar. Bu süreç içinde renk kavramı gelişir ve renkler resimlerinde anlam ve amaçlarına uygun biçimde yer alır (Çankırlı, 2015: 197).

2.4.3. Mekan

Bir nceki döneme göre mekan duygusu gelişmiştir ancak yine de nc boyutu oluşturma becerisine sahip değillerdir. Bu dönemde perspektifin farkındadırlar. Mekan artık yer ve gök çizgisi değil, nesne ve figürlerin içinde bulunduğu farklı bir boyuttur. Bu boyutta yükseklik, derinlik, uzaklık, kısıklık ve ndelik gibi ilişkiler vardır (Savaş, 2015: 82).

2.5. DOĞALCILIK DÖNEMİ (12 -14 Yaş)

Bu dönem çocukların her alanda değişim gösterdiği bir dönemdir. Gerçekçi anlayışın devamı niteliğinde olan bir dönemdir (Artut, 2004: 210).

Çoğu yetişkinin bu evreye erişemediği görülmektedir. Çünkü bir önceki evrede gerçeği olduğu gibi yansıtamadığını düşünüp cesareti kırılmış olan çocuk bu sebepten dolayı zamanla resim yapmaktan uzaklaşır. Resim yapmaktan uzaklaşmamış olan çocukların resimlerde perspektifin tam kullanıldığı görülmektedir. Resimde ayrıntılar artmış, renk ve desene daha çok dikkat edilmektedir. Soyut imgeler yaratılmaya başlanır (Malchiodi, 1998: 217).

2.5.1. Çizgiler

Çocuklara göre bu dönemde nesne çizimi emek isteyen bir çabadır. Sözlü anlatıma tekrar değer verilmeye başlanılan bu dönemde çocuk resim çizmeye devam ediyorsa insan figürü az kullanılmaya başlanmıştır (San, 1979: 28). İfade etmek istedikleri duyguyu çizgiler aracılığıyla gösterirler. Bu dönemdeki çocuklar çizdikleri resimlerde hareketi rahatlıkla gösterebilirler.

Bu döneme kadar giysiye aksesuar olarak çizen çocuk aynı nesneyi hareket göstergesi olarak kullanır. zerindeki giysi kıvrımlarının aldığı şekille bükülen kol daha belirgindir (Savaş, 2015: 87). Bu evrede tahmin edilebileceği gibi insan figürü büyük ayrıntılarla çizilir, cinsel özelliklerden haberdar olmanın fazlasıyla arttığı bunları resme yansıtığı gözlenmektedir (Yavuzer, 2013: 105).

2.5.2. Renk

Mantık döneminde olan bir çocuk rengi betimlemek istediği duygu ve düşüncesinin aracı olarak da kullanabilir (Çağlarca, 1993). Bu dönemdeki çocuklar renkleri gerçekte olduğu gibi kullanmayı belirler. Yaptıkları resimlerde farklı renk düzenlemelerini deneyip uygulayabilirler. Bunun nedeni ise güdüsel yaratıcılığın yerini bilinçli yaratıcılığın almış olmasıdır (Savaş, 2015: 83).

2.5.3. Mekan

13- 14 yaşlarındaki bir çocuk kağıt üzerinde mekanın üç boyutlu yönünü, uzak yakın ilişkileri, boşluk içindeki yerlerini gerçeğe uygun göstermeyi başarır. Bilinç ve bilgisi, ışık, gölge ve rengi mekanı belirtme aracı olarak kullanması için yeterli kapasitededir (Çankırılı, 2015: 162).

Bu dönemde çocuk iyi bir yönlendirmeye nesne ve figürleri kendi içlerinde ve birbirleriyle olan orantılarını doğru biçimde çizer. Çalışmalarında gerçeği olduğu gibi yansıtır.

Yaratıcı düşüncelerini bilinçli olarak orantılar üzerinde oynayarak ve değişik düzenlemeler yaparak ortaya koyarlar. Farklı teknikler kullanarak duygu ve düşüncelerini anlatabilirler. Gerçek anlamda sanat eğitimi alabilecek durumdadır (Savaş, 2015: 83).

Resim 18: (derre.gotdns.com).

3. ÇOCUK RESİMLERİNDE DETAYLAR

3.1. Renk Seçimleri

Çocuklar 3 yaşından itibaren renkleri karşılaştırmadan, ayırım yapmadan kullanırlar. Renkleri gerçekte bağlantısı olmadan kullanırlar (Çankırılı, 2011). Çocuklar 4- 5 yaşına geldiklerinde üç ana rengi tanımaya başlar. 5 yaştan sonra da yavaş yavaş renkleri kullanmaya başlar (Yavuzer, 2005: 64).

Renkleri kendi istek, arzu ve talepleri doğrultusunda kullanır. Resim yaparken hoşuna giden renkleri kullanacaktır. Örneğin; kırmızı bir güneş, mavi bir köpek, yeşil bir insan yapabilir (Savaş, 2015: 88). Kız çocukları renk seçimine erkek çocuklardan daha fazla önem vermektedir.

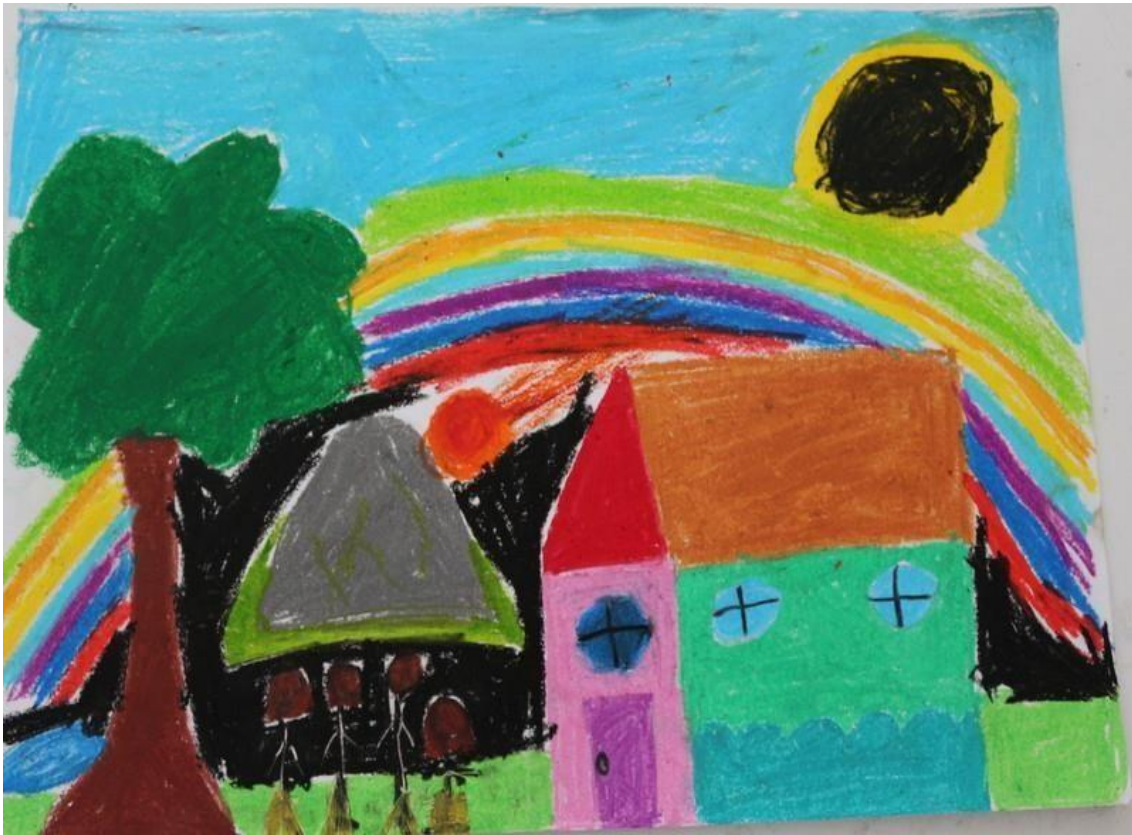

Resim 19: Kız/ 5 yaş, 9 ay.

Her çocuğun renk tercihi farklıdır. Kimi kırmızıyı kimi maviyi kimi turuncuyu tercih

etmektedir. Uyumlu çocukların sıcak renkleri; uyumsuz ve agresif çocukların ise soğuk renkleri tercih ettikleri uzmanlar tarafından dile getirilmektedir. Normal gelişim aşamalarına göre çocuklar soğuk renk kullanımından sıcak renk kullanımına doğru ilerlerler (Yavuzer, 2005: 66).

Burkit ve arkadaşlarına göre çocuklar çizdikleri resimlerde duygusal tepkilerine göre renk kullanmaktadır ve 2003 yılında yaptıkları araştırmada çocuklar hoş ve güzel figürlerde tercihini çok sevdiği renklerden yana; çirkin ve kötü figürlerde ise tercihlerini az sevdiği renklerden yana kullandıkları, kötü karakterlerde siyah ve kahverengi çok fazla tercih ettikleri görülmüştür (Salderay, 2008).

Resim 20: Erkek/ 9 yaş.

Yapılan araştırmalara göre; saldırgan, agresif davranış gösteren çocuklar kırmızı rengi çok kullanmaktadırlar (Yavuzer, 2011). Bach'a göre; çocukların resimlerinde kullandığı renklerin belli anlamları vardır, ama kullandıkları rengin yoğunluğu da önemlidir. Rengin parlaklık ve canlılığı yoğunluğunu ifade eder. Her renk çocuğun resimlerinde nasıl kullanıldığına bağlı olarak değişik anlamlara gelir (Malchioldi, 1998: 218).

Bütün renkler üç ana rengin değişik tonlardaki karışımından meydana gelir. Bu üç ana renk kırmızı, sarı ve mavi' dir. Ana renklerin belirli ölçüde ikişerli karıştırılmasıyla ortaya çıkan renklere ara renk denir. Ara renkler turuncu, mor ve yeşildir. Ara renkleri aşağıdaki gibi

formülize etmek mümkündür:

Kırmızı + Sarı = Turuncu

Sarı + Mavi = Yeşil

Mavi + Kırmızı = Mor

Siyah ve beyaz renkler yapılan bu sınıflamanın dışında tutulmaktadır. Bir cisim güneş ışığında sıralanmış olan tüm renkleri yansıtmayıp yutuyorsa siyah, yansıtıyorsa beyaz görünür (Savaş, 2015: 88).

Renkler şiddetlerine göre ve insan üzerindeki bıraktıkları ruhsal etkilerine göre soğuk ve sıcak renkler olarak ikiye ayrılır. Sıcak renkler; kırmızı, sarı ve turuncudur. Kırmızı renkte güneş ışığı etkisini, sarı renkte ışığı kolayca algılarız. Bu renkler gözü diğer renklere oranla daha kolay etkiler; çünkü havada olan titreşimleri fazladır. Cisimlerin ışık gören kısımlarına sıcak renkler hakimdir. Sıcak renklerin insan ruhunda bıraktığı etki, neşe ve mutluluktur (Fischer, 1995: 84).

Soğuk renkler ise; mor, yeşil ve mavidir. Bu renkleri havadaki titreşimi sıcak renklere göre daha az olduğu için gözü ikinci derecede etkilemektedir. Gölgeli kısımlarda daha çok kullanılan bu renklerin ruhsal etkisi hüznün, rahatlık ve durgunluktur (Çankırılı, 2011: 208).

Resimlerde kullanılan renklerin psikolojik anlamları vardır. Bunlara kısaca değinelim:

Kırmızı: Saldırganlık ve öfke ifade edebilir. Bu rengin kullanımının çocuğun duygu patlaması yaşadığının, hayatında önemli ve tehlikeli olayların olduğunun göstergesi olabilir (Savaş, 2015: 90).

Pembe: En romantik ve en narin renk olan pembenin insanlar üzerindeki etkisi sakinleştirici yöndedir. Araştırmalar pembe rengin insanları sakinleştirdiği yönünde sonuçlara ulaşmıştır. Dr. Alexander Schauss, yaptığı denemede; duvarları ve parmaklıklarının pembeye boyandığı bir hapisanede mahkumlar arasında saldırgan davranışların azaldığı sonucuna ulaşmıştır. Dr. Schauss'a göre; pembe rengin olduğu ortamlarda kalp kasları rahat çalıştığı ve gerilmediği için bireyler sınırlı, gergin, agresif tavırlar sergilemezler (Furth, 2002).

Mavi: Sakinliği ve uyumu ifade eden bu renk kendine güveni olan çocuğun rengidir. Bu renk tarafsız kişiliği temsil etmesinin yanı sıra; çocuğun kendine olan güvenini gösterir (Savaş, 2015: 91).

Yeşil: Bu renk; hayat, tazelik, gençlik, büyüme, gelişme, bereket, sağlık anlamlarına gelir. Yeşili bol kullanan çocuk kendisine güveni olan, uyumlu ve mutlu çocuktur. Yeşil rengi çok kullanan çocuk kendine güvenen, uyumlu, mutlu ve yaşlılarına göre olgun olan çocuktur (Malchiodi, 1998: 220).

Sarı: Bu renk parlaklığı, ışığı, sıcaklığı, enerjiyi ve kutsallığı simgelediği için izleyenlere olumlu hisler kazandırmakla beraber; ailesi tarafından sevilen ve değer verilen çocuklar bu rengi tercih ederler. Ancak bazı durumlarda, çocuğun fazla heyecanlı olduğu ve ailesine bağımlı olduğunun göstergesidir (Savaş, 2015: 90).

Kahverengi: Toprak rengidir bu yüzden bereket ve toprağı temsil eder. Kırmızı, sarı ve mavinin karışımıdır. Bu nedenle kırmızının ateşini, sarının ışığını ve mavinin serinliğini içinde barındırır. Hüzün, ayrılık ve özlemi temsil eder. Bu rengi çok kullanan çocukların korunmaya ihtiyaç duydukları, sevgi ve ilgi özlemi çektikleri düşünülmektedir (Savaş, 2015: 92).

Mor: Kırmızı ve mavi rengin karışımıyla elde edildiği için iki renginde özelliklerini taşır. Zenginlik, asalet, lüks hayat ve zarafeti simgeler. Anne babasının desteğine ve güvenine ihtiyaç duyan çocuklarda yaptıkları çizimlerde mor rengi kullanmaktadırlar (Çankırılı, 2011: 210).

3.2. Çizgiler

Çocuklarda 14. Aydan itibaren çok az kas kontrolü gerektiren, düzensiz ve amaçsız bir şekilde grafik çizimlere öncülük eden karalamalar yapmaya başlarlar. Yapılan bu karalamalar 18. Aydan itibaren boylamasına değil dairesel olmaya başlarlar. İki yaş itibariyle karalamalara daha fazla emek gerektiren çizgiler, açılar, zikzaklar ve çapraz işaretleri katılmaya başlar. İki yaştan itibaren hatırlanabilir, düzgün çizimler ortaya çıkarmada beceri artışı olur. İki-üç yaş civarında çocuklar yumurta biçiminde çizimler yaparlar. Bu yumurta biçimindeki çizimler yapmaları zihinsel ve duygusal gelişimleri açısından normal sayılmaktadır. Ancak yumurta biçimi çizimi yapıyorsa bu psikoloji açısından değerlendirilmelidir. Bu çocuk kendisini güvende hissetmeyen, koruma özlemi çeken, kardeş kıskançlığı yaşayan veya ihmal edilen bir çocuk olabilir (Çankırılı, 2011: 159; Kındap, 2004; Saydam, 2004).

3-4 yaş arası çocuklarda büyüklü küçüklü, iç içe geçmiş çizgileri görmek mümkündür. Bu sarmal çizimler çocuğun bağımsız kişiliğe doğru adım attığını gösteren olumlu bir gelişmedir. Ergenlik dönemindeki bireylerde farkında olmadan sarmal karalamalar yaparlar, bu çizgiler bireyin yeni bir kimlik arayışında olduğunun göstergesidir (Savaş, 2015: 95).

3- 4 yaşlarında çocuklar dairesel çizimler yaparlar. Bu dairelerin içinde yuvarlak, oval, kare, dikdörtgen gibi geometrik şekiller bulunabilir. Dairesel çizimlerde çocuğun anneden ayrılmasını, kendi varlığının farkına varmasını sembolize eder (Çankırılı, 2015: 166).

Resim 21: Erkek/ 3 yaş.

Dairenin içi ve dışı farklı anlamlara sahiptir. Dairenin içi ait olmayı, kabul edilmeyi ifade eder. Dışı ise; ilgisizliği, ihmal edilmeyi, dışlanmayı ifade eder. Jung' un analitik psikolojisine göre daire çizen bir çocuk kolektif bilinçaltında yer alan "her dünyevi varlık ölümlüdür" gerçeğini dile getirir. Daireyi çizmek için kalemi koyduğu nokta doğumu, daire çizmek için geçen zaman insan ömrünü, dairenin kapandığı ve kalemin kalktığı nokta ölümü temsil eder (Savaş, 2015: 167).

Işınlı güneş çizimleri dairesel çizimden sonra veya onunla birlikte ortaya çıkar. 2- 4 yaş arasında ortaya çıkar. Dairesel çizgi güneşi, dış hatlarından çıkan kısa çizgiler ise ışık huzmelerini temsil eder.

3-4 yaşındaki çocuklar güneşin canlı olduğuna inandıkları için genellikle insana benzeterek güneşe gülen ağız ve göz çizmektedir

RoseFleck'e göre güneşe ışınlar çizen çocuk, çevresindeki nesnelere ve insanları algılamakta, böylelikle "ben varım, başkalarında var" demek istemektedir (Kındap, 2004).

2-3 yaşlarında çocuklar noktalı çizim, 3- 4 yaşta ise kesişen çizgiler yaparlar. Çizimlerinde nokta kullandıklarında; yüzlerine, ellerine, kollarına ve bacaklarına renkli kalemlerle noktalar koyduklarında vücutlarının farkında olduklarını, ben algısı geliştirdiklerini belli etmiş olurlar. 4 yaş döneminde çocukların kesişen çizgiler çizdiklerini görüyoruz.

Bu sağlıklı gelişimin göstergesidir. 4 yaş çocuğu kendi iç dünyasında çatışmalar yaşamaktadır. Sık karar değiştirir, çabuk sıkılır, maymun iştahlıdır, başladığı işi bitirme sabrı göstermez. Çevresi ve iç dünyasıyla yaşadığı çatışmalar oyunlarına ve çizgilerine yansır (Çankırılı, 2015: 169).

3.3. Mekan Algısı ve Zemin

Yer çizgisi mekan kavramını ifade ettiği için çocuk resimlerinde bilişsel gelişmeyi temsil eder. Yer çizgisi açık hava ve dış mekan çizimlerinde objelerin yerlerini, birbirleriyle olan ilişkilerini ve konumlarını ifade eder. Lowenfeld'e göre çocuklar resimlerinde yer çizgisini çok amaçlı kullandıklarını söylemektedir (Buyurgan, 2001: 181).

Üç yaş çocukların % 1'i resimlerinde yer çizgisi kullanırken, 8 yaş çocukların % 96'sı yer çizgisini kullanır. Yer çizgisi üzerinde duran ev, araba, ağaç, çiçek, bitki, hayvan, insan, mekan şekli ve çevresi hakkındaki bilgiyi yansıtır (Kındap, 2004).

Resim 22: Kız/ 7 yaş, 8 ay.

Çocuk insanların yeryüzünde yan yana bir sıra takip ederek durduklarını veya yürüdüklerini düşünür. Resimlerinde yer çizgisini kullanırken de insanların ve eşyanın hareketli de olsalar yere dik durduklarının farkındadırlar. Bu farkındalık çocukta yere göre hangi pozisyonda olduğunu (kinestetik alıcıların aktif olduğunu) gösterir (Savaş, 2015: 93).

9 ila 11 yaşlarına geldiğinde yer çizgisine gök çizgisi de eklenir. Objelerin yer ile gök arasındaki yeri ve orantısı (mekan ve perspektif) kendini göstermeye başlar. İnsanlar ve nesnelere artık yer çizgisi üzerinde dik bir şekilde yan yana dizili değildir; yer çizgisi dışında önlü arkalı duruşlara, derinlik yani üçüncü boyut eklenir (Çankırılı, 2011: 191).

İki-üç yaşlarındaki çocuklar kağıtta yer seçimi yapmadan rastgele çizimler yapar. Genelde bu çizimleri yetişkinler bir şeye benzetemeseler de çocuklar bunun bir araba, çocuk, fil resmi olduğunu ifade etmektedir. 4 yaşından sonra çocukların çizgisi yetişkinler için bir şeye benzemeye başlar. Bu yaştan sonra çocuklar kağıtta yer aramaya başlar. Resim kağıdındaki figürleri yer çizgisi üstüne yerleştirir. Bu gelişme çocuğun kendisi ve çevresini tanımaya, kendi kararlarını almaya başladığını ve seçim yapmaya başladığını gösterir (Savaş, 2015: 71).

Dört yaşından sonra çocukların çizimleri bir şeye benzemeye ve sayfada yer seçmeye başlar. Bu dönemde ortaya ev, sağa ve sola ağaç ve insan yerleştiği görülür. Güneş yukarıda gökyüzünde; çiçekler aşağıda toprağa yani yer çizgisinin üzerine çizilir (Çankırılı, 2015: 178).

Çocuk çizimlerinde kağıdın bölümleri yapılan resmin yorumlanması açısından önemlidir:

Üst kısım: Sayfadaki üst kısım; ışık, aydınlık, kutsallık, iyimserlik ve hayalciliği ifade etmektedir.

Alt kısım: Derinliği, hafızayı, bereketi, toprağı, temeli ve kökü ifade etmektedir.

Sol taraf: Bilinçaltını, karanlığı, geçmişi, arzuyu, dönüşü ve gerilemeyi çağırır. Machover'e göre figürleri sol tarafa yerleştirmek ben merkezci bir kişiliğe sahip olmak demektir.

Sağ taraf: Machover'e göre figürleri sağ tarafa yerleştirmenin çevre merkezli bir kişilik göstergesi olduğunu savunur. Sağ tarafa figür yerleştirmek bilinci, geleceği ve hareketliliği temsil etmektedir.

Ortası: Çocuğun içinde olduğu ruh halini yansıtır ve bugünü temsil eder.

Köşeler: Sol üst köşe baba arketipini sağ alt köşe anne arketipini; sol alt köşe kolektif bilinçaltını, sağ üst köşe ise bilinç gelişimini temsil etmektedir.

Sayfanın aşağısına doğru çizilen küçük figürler yetersizlik, güvensizlik ve depresyonun dışı vurumu olarak yorumlanabilir (Savaş, 2015: 94).

Yönler: Çizilen figürlerin hangi yöne baktıkları anlamlıdır. Soldan sağa hareket gelecek ve gerçeğe yönelmeyi; sağdan sola hareket ise geçmişi ve bilinçaltına yönelmeyi temsil eder. Küçük çocukların insanlar ve arabaları genellikle sağdan sola hareket ederken çizimleri

duygular ve bilinçaltına yoğunlaştıklarını gösterir.

7 yaştan sonra bu durum tersine döner. Resimlerinde insanlar ve arabalar soldan sağa doğru hareket ederler.

Resim 23: Erkek/ 11 yaş.

Bu durum yaşı ve zihinsel kapasitesi artan çocuğun içinde olduğu zaman ve geleceğin geçmişte yaşadığı olaylara göre daha fazla önemli hale geldiğini gösterir (Çankırlı, 2015: 219).

3.4. Tema İçerme Durumları

Resimde sunulan bilgi çocuğun resim konusu hakkındaki bilgisi, bu bilginin hangi yönlerinin sunulmaya değer olduğuna ilişkin yorumları, bu bilgiyi yansıtacak resim yapma kapasitesinden etkilenmektedir (Buyurgan, 2001: 18).

Geçmişte çocuğun bilginin sunulmasına ilişkin yorumu ve bilgiyi yansıtacak resim yapma kapasitesi önemli görülmemektedir. Luquet, Piaget ve Inhelder, Harris gibi geleneksel kuram yaklaşım çocukların yaptıkları çizimlerin algı, kavram ve zihin gelişimlerinin göstergesi olduğunu dile getirmiştir. Fakat çocuklar resimlerinde gösterdiklerinden daha fazlasını

bilmekte, resme bunun tümünü yansıtmamaktadırlar (Kindap, 2004).

Belirli bir görüş açısından gözlem yapıp resim yapıldığında bu bakan kişinin üslubunu anlatır bir resim olmaktadır. Bakışa özgü bilgi veren yaklaşımlar, 7 yaşından büyük olan çocuklarca ortaya konmaktadır (Yavuzer, 2013: 56).

Yedi yaşından küçük çocukların resimlerinde kendilerine has üslup ve görüş açısı eksikliğinin bulunması, onların zihinsel olarak uygun seviyeye ulaşmadıklarının göstergesi olabilir (Piaget ve Inhelder; 1995).

Ancak diğer yandan bakan kişi merkezli anlatımdan çok, ilgi yokluğunu yansıtıyorsa, çizim işinin bakış açısını daha çarpıcı olması için yeniden yapılandırması, küçük çocuklardan bakışa özgü resimler elde etmesi yeterli olacaktır (Yavuzer, 2013: 66- 67).

Normal koşullar altında, 4 yaşındaki çocukların çizimlerinde bakan kişi merkezli anlatım olduğu görülmektedir. Bundan dolayı, küçük çocukların resimlerindeki bakan kişi merkezli anlatımdaki bilgi azlığının kavramlarla ilgili bir problemin sonucu olmadığını söylemek mümkündür. Bu bilgiye göre, sanılanın aksine büyüklerin yaptıkları resimlerde daha az gerçekçi olduklarını unutmamakta fayda vardır (Yavuzer, 2005: 83- 88).

Resim 24: Kız/ 9 yaş, 1 ay.

3.4. Doğa Çizimleri

Çocuklar insan figüründen sonra güneş figürünü resimlerinde çizmeye başlarlar. Ay figürünü ise görmek pek mümkün değildir. Çocuklara göre güneş, ay ve yıldız canlıdır. Bundan dolayı güneş figürüne göz, burun, ağız yerleştirerek hayat verir. Çocukların resimlerinde insan ve güneş figüründen sonra ev figürü ekledikleri gözlemlenir. Ev figürünün anlamı büyüktür. Çocuk ev figürüne 3 yaştan başlayarak çizimlerinde yer verse de çizilen evlerin eve benzeyen tarafını bulmak pek kolay değildir, 4 yaştan sonra eve benzemeye başlar (Savaş, 2015: 131).

Çocuk çizimlerinde yer alan doğa figürlerine aşağıda yer verilmiştir:

Ev figürü ve çevresinin anlamı: Çocukların çizimlerdeki evin görünümü, renk seçimi ve detaylar çocuğun ruh sağlığıyla ilgili önemli bir göstergedir.

Ev çatısı yağmur, kar, soğuk ve sıcaktan koruduğu için güveni simgeler. Çatısı kırmızıya boyanmış ve bacası tüten ev mutlu evdir. Hava güneşlide olsa bacası tütmektedir. Tüten bacalı ev; içinde aile yaşadığını, içerisinde sıcak olduğunu sembolize eder (Çankırılı, 2011: 263).

Mutlu evlere giden yollar ve eve gitmeyi sağlayan merdivenler geniştir. Yolun etrafında hayvan ve bitki figürleri vardır ayrıca tepenin ardındaki güneşte bu mutluluğa eşlik etmektedir. Mutsuz evin ise bacası yoktur, çizilmişse bile tütmez.

Mutsuz evlerin önünde yolu yoktur, ağaç ve çiçekte yoktur. Çatısı siyaha dış duvarları ise soğuk renklerle boyanmıştır. Pencereleri küçük, perdeleri kapalıdır, dışarıdan ışık almaz. Işık mutluluk demektir ışığı olmayan evde çocuk mutsuzdur, anne baba geçimsizdir ve kavgaları vardır (Karayağmurlar, 2001).

Resim 25: Kız/ 12 yaş.

Pencerelerin nasıl çizildiği de yorumlamada önemlidir. Mutlu evin pencereleri geniştir ve dışında canlı bir bitki bulunur. Mutlu olunmayan bir evin ise pencereleri parmaklıkla kapalıdır. Ayrıca pencerelere perde yapılmış olması mahremiyet ve gizlilik duygusunu yansıtmaktadır (Çağlarca, 1993: 56).

Çocuklar sevdiği kişileri ev içerisine, sevmedikleri kişileri ise evin dışına çizerler. Babasını evin dışına çizen çocukların baba korkusu olabileceği ya da babadan fiziksel şiddet görüyor olabileceği sorusu akıllara gelmelidir. Sekiz yaştan önce çocuklar egosantrik düşündükleri için apartmanda yaşıyor dahi olsalar kendilerine ait tek katlı bir ev çizerler. Çocuklar farkında olmadan bilinçaltılarında yatan kendilerini en rahat hissedebilecekleri evi resmederler ve bu ev genellikle tek katlı olur (Çankırılı, 2015: 273).

Yedi yaş ve üzeri çocuklarda sosyalleşmenin bir göstergesi olarak çizimlerde kendi evinin yanına komşu evi, cami, okul, bakkal, alışveriş merkezi gibi sosyal yapılar ekler. Köyde yaşamayan çocukların, köy görmeyen çocukların içinde cami, koyun sürüsü, çoban figürlerinin yer aldığı resimler çizdikleri görülmektedir. Buna televizyon, hikaye kitapları ve hayal gücünün etkisi vardır (Savaş, 2015: 121).

Çocuklar resimlerinde içinde buldukları mevsimi yansıtırlar. İlbaharda çiçek, gökkuşağı; yazın meyveli ağaçları, sonbaharda dökülen yaprakları, kışın kar, kızakla kayan çocuk figürlerini resimlerinde görmek mümkündür (Çankırılı, 2015: 283).

Resim 26: Kız/ 12 yaş, 2 ay.

Çiçek figürünün anlamı: Çiçek figürünün çizimi evle birlikte görülmeye başlanır. Mutlu ev bahçesinde ve giriş yolunun iki tarafında mutlaka çiçek figürü vardır. Çiçek figürlerini taç yaprakları ve sapı ile beraber çizerler. Çiçekleri genellikle güneşli ve açık havanın olduğu resimlere eklerler. Çocuklar için çiçek, mutluluk ve neşe sembolüdür. Bu yüzden mutsuz çocukların resimlerinde çiçeğe pek rastlanmaz (Savaş, 2015: 132).

Resim 27: Kız/ 5 yaş.

Güneş ve bulut figürlerinin anlamı: Okul öncesi dönemdeki çocuğun resimlerindeki güneş figürü annesiyi temsil etmektedir. Okul öncesi dönemdeki çocuğa göre annesiz çocuk olamayacağı gibi güneşsiz dünyada yoktur. Çünkü anneleri bu çocukların hayatlarının odak noktasıdır. Annesi olmayan, annesi ile sorun yaşayan, annesi uzun süre hastanede yatan, annesi ruhsal tedavi gören, anneden şiddet ve baskı gören çocukların resimlerinde güneş yer almaz. Yer olsa da tam değildir. Ya yarım, ya önünde bulutlar vardır ya da batmak üzeredir (Çankırlı, 2015: 284).

Bulutlar çoğunlukla diğer aile üyelerini temsil eder. Eğer bulut veya bulutlardan birini önüne kapanmış ise aile üyelerinden birisinin anne ile çocuk arasına girdiği düşünülür.

Bu araya girdiği düşünülen aile üyesi, annesi üzen kavgacı baba olduğu gibi, yeni doğmuş kardeşle olabilir (Savaş, 2015: 131).

Resim 28: Kız/ 5 yaş, 1 ay.

Ağaç figürünün anlamı: Ağaç geçmişten günümüze kadar hayatı sembolize etmiştir. Aynı zamanda aileyi de temsil eder. Çocukların ağaç çizimleri yaşlarına uygundur. Bazı çocukların çizdiği ağaçta yarıklar veya çizikler olduğu görülür. Çizilmiş olan yarık ve çiziklerin çocuğun yaşadığı travma, ameliyat, ev ya da okul değişikliklerini temsil ettiğini görürüz. Ağacın gövde yapısı istenilen düzeyde koruma ve besleme görevi yapmayan anneyi ifade ediyor olabilir (Çankırlı, 2015: 285).

Çocuk çizdiği ağacı köklerine kadar derinlemesine göstermişse, ağaç ne kadar büyük ve etrafına dağılmışsa o kadar sağlıklı ve sağlam demektir (Savaş, 2015: 129).

Resim 29: Kız/ 13 yaş.

Ağaç figürünün çizimi çiçekle aynı zamanlarda ortaya çıkmaktadır. Meyveli ağaç bolluk, bereket, başarı, yardımlaşma, işbirliği anlamına gelebilir. Bağımsız, sorumluluk alan, özgüvenli çocukların resimlerinde çizdiği ağaçlar daima meyvelidir boyamada ise kırmızı ve yeşil renkler kullanılmıştır. Yaprığı ve meyvesi olmayan ağaçların karamsarlık ve ölümü temsil ettiği bilinmektedir. Çocuk eğer ağacı kökü ile birlikte çiziyorsa bu onun ailesine bağlı olduğunun göstergesidir. Çocukların sabır ve dikkat sürelerini çizdikleri çiçek ve ağaç figürlerinden tahmin etmekte mümkündür. Eğer çiçekler birkaç saplı ve taç yaprakları bol ise, ağaçlarda özenle çizilmiş bol meyve varsa bunu çizen çocuğun dikkat süresinin uzun ve yaptığı işlerden zevk aldığını söylemek mümkündür (Çankırılı, 2015: 285).

Hayvan figürlerinin yorumu: Çocuk resimlerinde hayvanlara rastlamak mümkündür. 4 yaştan itibaren çocukların çizimlerinde kuşa yer verdikleri görülmektedir. Güneşli, açık havalarda, çiçek ve ağaçlar ile beraber çizilen kuşlar mutluluğu ve yaşama sevincini temsil etmektedir. Ağacın dalına konmuş bir kuş, çocuğun annesinden bir beklentisi olduğunu gösterir (Kindap, 2004).

Kuş dışında tavşan, koyun, kuzu, kedi, köpek figürleri tabiattaki canlılığı ifade eder. Ev bahçesinde, kulübede kısacası hayvanları yaşam alanları ile beraber çizmeleri hayvanlara olan sevgilerini ifade eder (Savaş, 2015: 133).

Resim 30: Kız/ 9 yaş, 5 ay.

3.6. İnsan Figürleri

Çocukların çizdikleri ilk insan figürleri birbirine benzemektedir. Zaman içerisinde çizilen figürler erkeğe, kadına, kız ve erkek çocuğuna benzemeye başlar. İlk çizimlerde genellikle aile figürleri görülür çocuk zaman içerisinde sosyalleştikçe aile dışından figürlere de resimlerinde yer vermeye başlar. Çocuklar kol, bacak ve ayaklarında önemli olduğunu fark etmeye başladıktan sonra insan figürüne kafadan sonra kol, bacak ve ayak eklemeye başlar. Vücudun diğer organlarını tanımaya başladıktan sonra ilk eklediği organ karnı olacaktır. Çocukların 4- 5 yaşlarında çizdikleri resimlerde göbük kısmını kapatmadan çizerler. Bu durum daha çişini haber vermediğini ve kakasını tutamadığını tuvalet eğitimine cevap veremediğini göstermektedir. 5-6 yaştan sonra çocuklar cinsiyetlerinin ve fiziksel olarak kendi vücutlarının farkına vardıkları için çizimlerinde baş gövdeden ayrılmıştır ve kollar artık kafadan değil gövdeden çıkmaktadır (Çankırılı, 2015: 226).

Çocukların resimlerinde çizdikleri vücut bölümlerinin çizim karakterleri bize çocuk hakkında önemli bilgiler verir (Saydam, 2004).

Çocukların resimlerinde çizdikleri vücut bölümlerinin detayları ise şöyledir:

Kafa: Çocuğun resminde çizdiği insan figüründeki kafanın normal ölçülerden büyük olması çocuğun duygusal ve sosyal iletişim kurmada yetersiz olmasının göstergesi olması dışında; kendisini zekaca okul yaşitlarından geri gören ve anne baba tarafından okul başarısı düşük olan çocuklarda görülmektedir. Çocuğun çizdiği insan figüründeki kafanın normalden küçük olması ise; çocuğun arkadaş edinmede ve iletişim kurmada zorluk çektiği, içine kapanık olduğu anlamını taşımaktadır. Kafanın büyük çizilmesi çocuğun daha başarılı ve daha yetenekli olmayı arzu ettiğinin göstergesidir. Küçük çizmiş olması ise zihinsel yetersizliğe işaret etmektedir (Savaş, 2015: 100).

Ağız: Çocukların çizdiği insan figüründe ağız önemli bir yere sahiptir. Bunun sebebi ise; yeni doğan bireyle birlikte ilk harekete geçen organın ağız olmasıdır. Gözleri kapalı olmasına rağmen ağız yoluyla beslenmeye başlar. Mutluluğunu ağızındaki gülümseme ile belli eder. Ağızda yer alan dudaklar, dişler ve dil hayati öneme sahip görevleri yerine getirmesinden dolayı önemlidir, bu yüzden çizimlerde önemli bir yeri vardır. Çocuk dişlerin görüldüğü kalın çizgilerle ağız çizmişse insanlarla konuşma isteği olduğunu; ağzı kapanmış bir şekilde ve ince çizgi halinde çiziyorsa insanlarla konuşmaktan çekindiğini göstermektedir. Öfkelerini argo kelimelerle belirten çocukların ağzı fazlasıyla açık çizdiği görülmektedir (Çankırılı, 2015: 226).

Resim 31: Erkek/ 5 yaş, Kız/ 7 yaş.

Gözler: Çocukların çizimlerinde ağızdan sonra ikinci önemli yüz figürü gözdür. Çocuk 4 yaş civarında, insan yüzüne göz çizerken, göz yuvarlağının içine bir nokta koyarak göz bebeğini belli etmektedir. Bir çocuk göz yuvarlağının içerisine göz bebeği çiziyorsa kendi özünün ve kişiliğinin farkına varmış demektir. Eğer ki, okula başlama yaşı gelmiş olan bir çocuk insan resmi çizerken göz yuvarlağı içine göz bebeği yerleştirmiyorsa, bu durum çocuğun kişiliğinin farkında olmadığını, zihinsel ve duygusal yönden geri kaldığının göstergesi olduğunu düşünölmektedir (Kındap, 2004).

Ayrıca çocuklar göz çizerken bakışları verirken düz bakışı tercih ederler. Bakışlar sağa veya sola bakıyorsa çocuğun utangaçlığını, özgüven eksikliğini yansıtır anlamına gelebilir. Eğer gözler iri, ayrıntılı çizilmişse dış dünyayla aşırı ilişki kurma isteğine ve canlı ilişkilerin varlığına işaret ettiği düşünölebilir (Savaş, 2015: 227).

Saçlar: Çocuklar cinsiyetlerinin farkına 3 yaştan sonra varırlar. İnsan çizerken erkeklerin saçlarını kısa, kızların saçlarını uzun çizerler. Saçla ilgili yapılan kesim, boyama, örgüler költürlere göre değişiklik göstermektedir. Çocukların çizdikleri resimlerde bastırarak boyadıkları saçlar çocuğun fiziksel olarak daha güçlü olma arzusunu göstermektedir. Ebeveynin saçının bastırarak boyanması çocuğun aile içinde söz sahibi olma isteği olduğunu gösterir (Çankırılı, 2015: 226).

Burun: Çocuklar burunu ağız ve gözlerle birlikte çizerler. Burun, “benlik algısını ve özgüveni” temsil etmektedir. Zihinsel olarak çocuklar geliştikçe çizdikleri burun, basitten ileriye doğru giderek üç boyutluya doğru bir gelişme göstermektedir. Psikolojik açıdan anlamlı olan burunun çok büyük ya da çok küçük olmamasıdır. Burnu olduğundan büyük çizen çocuklarda benlik algısı gerçek beliğinin üzerinde olabilir. Tam aksine burnu olduğundan küçük çizen çocuklarda benlik algısı gerçek benin altında özgüveni zayıf çocuklar olabilirler. Çocukluk dönemlerinde burunla ilgili hastalık veya ameliyat geçirmiş çocuklar çizdikleri resimlerinde burnu unutulabilir yada atlayabilirler. Bazı yorumcular ise burunu cinsellik sembolü olarak kabul ederler. Buna göre cinsel kimliğin kazanılmaya başlandığı dönemlerde çocukların resimlerinde burunu büyük çizdikleri görölmektedir (Savaş, 2015: 102).

Kulaklar: Boyundan önce burunla beraber çizilen organ kulaktır. Bilinçli dinleme becerisi kazanmış çocukların çizimlerine kulak yerleştirdikleri düşünölmektedir. Evde sık sık eleştiriyeye maruz kalan, büyükleri tarafından azarlanan, hakaret işiten bir çocuk çizimlerinde kulağa yer vermeyebilir. Ancak çocuk çizimlerinde kulağı büyük çiziyorsa dinlemekten hoşlanıyor olabilir (Çankırılı, 2015: 230).

Boyun: Çocuklar 6 yaşa kadar çizdikleri insan figürlerinde boyuna yer vermezler. Kendi başına karar verme yetisine ulaşan çocukların insan figürü çizerlerken baş ile gövdeyi boyunla birleştirmesi beklenir (Karayağmurlar, 2001).

Resim 32: boyun.

Öfke kontrolünde sıkıntı yaşayan çocuklar boyunu kalın ve kısa çizerler; hatta hiç çizmedikleri durumlara rastlamakta mümkündür. Kuralcı ve kontrolcü aile çocukları tarafından çizilmiş olan resimlerde istek ve arzularını sürekli bastırma eğiliminde olan ve sürekli kendini kontrol etme ihtiyacı olan çocuklar ince ve uzun boyun çizmeyi tercih ederler. Çocuklar tarafından çizilmiş olan boyun, akıl ile duygular arası iletişimde yetersizlik anlamı taşımaktadır (Savaş, 2015: 104).

Çene: Başın çiziminin çene ile sonlandırılması beklenmektedir. Çocukların çizdikleri çenenin köşeli veya geniş olması çocuğun başkaları tarafından sürekli olarak destek beklediği ve başkalarına güvenme ihtiyacı içinde olduğunun göstergesidir. Güçlü görünme isteğinin de belirtisi sayılabilir (Çankırılı, 2015: 231).

Çocuğun en fazla iletişim kurduğu insanlar ailesidir. Bu yüzden çocuklar ailesini çizdikleri zaman ailede kendisine verilen değeri resimlerinde kendini konumlandırmasıyla ifade ederler. Ailesiyle uyumlu olan çocuklar aile resimlerini çizerlerken, bütün aile fertlerini detaylı ve güzel bir şekilde ifade ederler (Gençaydın, 1993).

Çocukların yaptıkları aile resimlerini yorumlarken bazı ayrıntılara dikkat etmek gereklidir. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

3.2.1. Aile Bireylerinin Çiziliş Sırası

Çocuklar genelde ailede en sevdikleri kişiyi sayfanın en soluna çizerler. En sevdiği, en değer verdiği, çok iyi anlaştığı kişiyi sayfanın soluna çizebileceği gibi; çatışma yaşadığı, yakınlaşmakta problem yaşadığı kişiyi de sol tarafa çizebilir (Saydam, 2004).

3.2.2. Aile Bireylerinin Çiziliş Şekli

Çocuklar özdeşim kurdukları, otorite gördükleri aile bireyini göze çarpacak şekilde büyük çizmektedirler. Ebeveynleri tarafından bireyselliğinin kabul edilmesini isteyen çocuklar resimde kendilerini diğer aile üyelerine göre daha büyük çizerler. Çok küçük çizdiği aile üyesinin varlığından ise, rahatsızlık duyuyor olabilir (Savaş, 2015: 112).

3.2.3. Aile Bireylerinin Konumları

Aile üyeleri birbirine yakın çizilmişse aralarında yakın bir ilişki olduğu yönünde değerlendirilir. Eğer birbirlerine uzak çizilmişlerse aralarında problem olduğu, birliktelik sağlayamadıkları yönünde yorumlanmaktadır. Çocuklar arasında bağımlılık ilişkisi olan aile ferdini kağıdın sol tarafına çizmektedir. Çocuğun babasıyla kendisini nasıl konumlandığı, resimdeki duruş pozisyonları çocuğun kendilik algısı üzerinde etkili olmaktadır (Çankırlı, 2011:290).

3.2.4. Aile Resimlerinin Yorumlanması

-Çocuğun çizdiği aile resimlerinin yorumlanmasında göz önüne alınması gerekenler şöyle sıralanabilir:

-Çocuğun aile üyeleriyle kendi arasına obje çizmesi kendisini soyutladığını gösterebilir.

-Kardeşlerine göre kendini ebeveynine daha yakın gören çocuk, genelde kendisini ailesine yakın çizecektir.

-Çocuk kendisini aile resmine katmıyorsa kendisine değer verilmediğini düşünüyor olabilir.

-Anne ve babasının boşandığını kabullenemeyen çocuklar, anne ve babasını el ele çizerler.

-Ailede değer verdikleri kişileri özenle boyarlar.

-Ailenin çiziliş sırası resmin yorumlanmasında önemlidir. İlk sırada çizdiği kişi en sevdiği ya da tam tersi en fazla çatışma yaşadığı aile bireyi olabilir.

-Çok küçük ya da en son çizdiği aile bireyi, çocuğun önemsemediği, rahatsız olduğu kişiyi ifade edebilir.

-Çocuklar otorite kabul ettikleri kişileri ilk başta göze çarpacak şekilde büyük çizerler (Savaş, 2015: 112; Çankırlı, 2011: 293; Kındap, 2004).

Resim 33: Aile resimleri.

4. PLASTİK SANATLAR KAVRAMININ TANIMI

Arapça' da "sun" kelimesi bir işi meydana getirmektir ve sanat kelimesi bu kelimedenden türetilmiştir. Bu kelime ayrıca güzel şeyler oluşturma ve yaratıcı işlerde kullandığı için sanat kelimesi olarak kullanılmaya başlanmıştır (Gökhan, 2007).

Sanat, genellikle plastik ya da görsel etkinliklere yönelik kullanılmaktadır. Ancak; edebiyat ve musiki alanlarını da içine alan geniş bir terimdir ve bilim, felsefe gibi önemli alanlarda olduğu gibi insanlara bilgi aktarmaktadır (Buyurgan ve Buyurgan, 2007: 20-22).

Yolcu'ya göre sanat; duygu ve düşüncelerini biçimlendirerek, bu duygu ve düşüncelerini, ruhsal deneyimlerini başkalarına aktarması iken; Oktay'a göre özgürlük ve özgürleşmenin nesnelleştirildiği alandır (Yolcu, 2009: 88- 94; Oktay, 1994).

Barnard tarafından sanatın görsel kültürü anlamak için bir başlangıç olduğu; tasarım ya da estetik deneyimi farklı zamanlarda, farklı yerlerde kendi kültür yapılarına göre tanımlayacakları iddia edilmiştir (Barnard, 2010: 185).

Sanatın görevi, insanın kendisini başkasının gözüyle görebilmesidir. Sanat ve sanat eğitimi; inançlı, özgün ve özgür yapısı oluşturmada önemli bir araçtır (Çetin, 2002). Eğitim ve sanat iç içedir. Sanat eğitimi bir toplumun geçmişteki yaşantısının nasıl olduğunu göstermektedir. Sanatın bütün dallarını kapsayan (tasarım, heykel, resim, tiyatro, bale gibi) ve bu dallar aracılığıyla bireyin estetik yönünü geliştiren eğitime "sanat eğitimi" denir (Mercin, 2002).

Öğrenciler sanatı öğrenirken, kendi dünyalarını yakalama becerileri geliştirirler. Dans, müzik, tiyatral ve görsel sanat eserleri yaparlarken, kendilerini nasıl ifade edeceklerini öğrenirler. Bu sayede sanat, düşünce ve duyguların sunulmasını güçlendiren sözel olmayan iletişim biçimleri sağlar (NAEA, 1994: 4).

Sanat eğitimi, sanat uğraşısında bulunan kişi ve sanat eseriyle karşılaştığında değerlendirme yapan kişide harekete geçen tüm zihinsel süreç, algılama, anma ve çağrışım gibi güçleri eğitmektir (Aykaç, 2004).

Artut'a göre sanat eğitimi; bireyin hem beden hem ruhen bir bütünlük içerisinde eğitilmesiyle estetik kaygı, duygu, düşünce, yetenek ve yaratıcılığının geliştirilmesini, sanatsal değerlere olumlu yaklaşmasını temel alır (Artut, 2007: 207- 212). Sanatsal olana ulaşmak sanatın; bireye ulaşmakta sanat eğitiminin amacıdır. Bu yüzden sanat eğitimi bireyin ihtiyacına cevap verecek nitelikte uygulanmalıdır (Salderay 2001).

4.1. Plastik Sanatlar Eğitiminin Önemi ve Gerekliliği

Sanat eğitimi; gözlem yapma, orijinal ürün ortaya koyma, buluş yapma pratik düşünmeyi destekler. Bireyin sentez yapmasına yardımcı olur. Olayları olmadan beyinde gerçekleştirebilme gücünü artırır (Yolcu, 2009: 73).

Erdem Ünver' e (2002) göre sanat eğitimi amaçları arasında; sanat eserlerinden haz almayı sağlama, öğrencilerin tasarlama yetilerini geliştirme, sanatın çeşitli teknik ve yöntemleri ile kendini ifade etme, duyuşsal yeteneklerine yönelik algılama ve ayırt etme yeteneklerini geliştirme yer almaktadır.

Erbay'a (1997) göre de sanat eğitiminin hedefleri şu şekilde sıralanır:

-Sanat değerini toplumun kazanmasını sağlamak,

-Kişinin sanat deneyimi kazanmasını ve yaratıcı olabilmesi için gerekli olanakları sağlamak' tır.

-Sanat eğitimi küçük yaştan itibaren içinde bulunulan kültürü tanıtır, onu sevdirmek için çabalar ve onların öğretilen bu değer ve kavramları korumasını, yaşatmasını sağlar (Buyurgan ve Buyurgan, 2007: 19).

Çocuk, sanat sayesinde ruhen ve bedenen olgunlaşmaktadır. Sanat eğitimi, imgelerle ve sembollerle bezenmiş bir dünyayı anlamlandırabilmeleri için çeşitli beceriler geliştirmeleri konularında öğrencilere yardımcı olmaktadır (Sezer, 2001).

Yirminci yüzyılın başından bu tarafa sanat eğitimi, kavramsal ve genel anlamda, sanatların gelmektedir.

Dar anlamda ise, sınıflardaki ve ilgili bölümlerdeki bu alana ilişkin olarak verilen dersleri tanımlar (San, 2003: 77).

Sanat eğitimi büyük, küçük fark etmeden herkese yöneliktir. Bu eğitim;

- Bireyin doğa bilgisini ve nesne bilgisini arttırmakta;
- Sanatsal bir sorunla karşılaştığında elde ettiği tüm bilgi, birikim ve hayal gücünü kullanarak çözüm üretmesini sağlamakta;
- Sanat çalışmasını tamamlayınca kendine olan güveni artmakta;
- Kazandığı sorun çözme yaklaşımlarını günlük yaşamlarında kullanabilir duruma gelmekte' dir (Gökaydın, 1998: 3).

Schoemaker' ın (1998) dediği gibi “sanat varolmak için harika bir yerdir.” Bu anlamda sanat eğitimi, okul içi ve okul dışı öğretim programlarıyla birlikte hayat boyu uygulanmalıdır.

Sanat eğitimi sadece yeteneği olanlara değil, her bireye verilmelidir. Çünkü verilen eğitimin tek amacı ne sadece sanatçı yetiştirmek, ne de sadece öğrenciyi üretici yapmaktır (Strocki ve Kırıçoğlu, 1996: 3).

Görsel sanatlarla ilgili tecrübeler genellikle, sağ beyinde olduğu için bu tür tecrübeler büyüme, yetişme, gelişme ve eğitimde dengeleri kurmakta, bunlara müfredatlarda da yer vermeye ihtiyaç duyulmaktadır. Robert Masters ve Jean Houston, görsel sanat eğitiminin müfredatta yer almasına yönelik araştırmalar yapmış, iyi hazırlanmış bir görsel sanat programına çocukların katılmamasının “çocuğun dünyayı anlamasını sağlayan yolların kapatılması” demek olduğunu belirtmektedir (Özsoy, 2003: 97).

Sanatın dallarından biriside plastik sanatlar' dır. Plastik sanatlar yoğrulabilen, biçimi işlenebilen, zengin biçimli “üç boyutlu” demektir (Lhote, 2000: 120).

Balcı' ya (2004) göre plastik sanatlar düşünmenin imgesel halidir (akt. Salderay, 2008). Erbay' a (1997) göre ise; yumuşak olan nesnelere, malzemeleri şekillendirme sanatına plastik; sert olan nesne ve malzemelere şekil vermeye mimari, heykel, oyma, resim, kazma ve bunları oyarak işlemeye müsait olan resim dallarında yapılan bütün sanatlara “plastik sanatlar” denir.

Plastik sanatlar resim, heykel gibi üç boyutlu anlatıma sahip sanatların

Toplum ve sanat iç içedir. Toplumlar yapılan sanatsal çalışmaları, topluma faydalıysa kabul eder, böylece sanatı ve sanatçıyı toplumsal değerlerin üstünde tutarken toplum yararında olmayan sanatı da sanatçıyı da yok sayabilir. Plastik sanatlar eğitimi yaşanılan çevredeki insan sayısından, eğitim düzeyinin düşüklüğüne kadar hepsi etkilemektedir. Plastik sanatlarla ilgilenen bir bireyin çalışmasında mutlaka çalışmasında mutlaka yaşadığı çevre, toplum, tüm alanlarını ve biçimlerini içine alan, okul içi ve okul dışı yaratıcı sanatsal eğitim anlamına kültür, örf, adetlerine yönelik içeriklere rastlamak mümkündür. Bunun nedeni toplumun sanat ve sanatçıyı geleneksel yapı içine almasıdır. Plastik sanatların toplumsal amaçları bulunmaktadır. Öncelikle sanattan anlayan bireyler yetiştirerek bunların birer sanatçı olmasını sağlamak, toplumun kültürel yapı, örf ve adetlerine yönelik çalışmalar yapmalarını sağlamak, estetik, hoş ve güzel olanı göstermek gibi amaçları vardır (Savaş, 2015: 21).

Sanat eğitimi, insanın genel eğitimi içerisinde önemli bir yere sahiptir. Genel bir inanış olan sadece yeteneklilerin eğitilmesi için sanat kullanılması lükstür. Ancak sanat eğitimi ile elde edilmek istenilen amaç yeteneklilerin eğitilmesi değil; kişilere estetik bir bakış açısı kazandırabilmektir (Gençaydın, 1993).

Sanat eğitiminin en önemli amacı, görmeyi, duymayı, koklamayı da içeren bir eğitim sunmaktır. Bunu yaparken de sadece görmek, duymak, koklamak şeklinde değil daha ayrıntılı verilmelidir (San, 2003: 77- 79).

Sanat eğitimi yoluyla, birey çevresi ve kültürü arasında iletişim kurmayı öğrenecektir. Ve bir iletişim aracı olarak sanatı kullanarak kendini daha doğru ve anlaşılır bir şekilde ifade etmeyi öğrenmesinin yanı sıra, estetik duyguları geliştirmekte, yaratıcılıklarını geliştirerek ürün ortaya koymalarını sağlar. Sanatın insana kazandırdığı “görsel okur yazarlık” dışında üretmekten duyduğu bir haz yaşatması da dikkat çeken noktalardan biridir (Kırıçoğlu, 2005: 74).

Yaşadığımız dünyada belirli sınırlar vardır. Sınırları bulunan bu dünyada kendimizi, hayallerimizi, yaratıcılığımızı en uygun şekilde ifade edebileceğimiz alan sanattır. Sanat; özgün olanı teşvik eder. Plastik sanatlar eğitimi bireyin düşünsel ve fiziksel becerilerine ağırlık verilmekte, öğretmen ve öğrenci arasında devam ettirilmektedir. Bireyin plastik sanatlarda öğrenmesi kendi isteğine ve zamana bağlıdır. Plastik sanatların öğretiminde malzeme kullanmak önemlidir, bu yüzden de obje kullanmak önemlidir. Plastik sanatlar eğitimi bireye deneme, keşfetme, analiz etme özelliklerini kazandırmaktadır (Fischer, 1995: 84).

Eğitim; geniş anlamda bireyin toplumla ilgili standartlarını oluşturmasını sağlayan sosyal süreçtir ve plastik sanatlarda bu süreç içerisinde yer almaktadır (Tanrıöğen, Yalçınkaya, Kızılluluk, Ekiz, Yaşaroğlu, Çelik, Durukan, Ergen, Günbay, Aksüt ve Kapusuzoğlu, 2005: 13). Plastik sanatlar eğitimi; bireyin toplumla ilgili bilinçlendirilmesi demektir (Erbay, 1997). Gelişen teknoloji sayesinde eğitimde kullanılan araçlarda farklılaşmaya başlamış, görsel ve sesli araçlarda kullanılmaktadır. Diğer eğitim alanlarında olduğu gibi sanat eğitiminde de bu araçlardan yararlanılmaktadır (Erbay, 2004: 48).

Plastik sanatlar ve teknoloji iç içe gelişmektedir. Plastik sanatlarda teknolojiden yeteri kadar faydalanılmaktadır. Plastik sanatlar eğitimi; önceden gelecekte profesyonel olarak sanatla uğraşma potansiyeli olan öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılamaya çalışırdı. Günümüzde ise; daha çok bireylerin ruhsal olarak rahatlamasını sağlamaktadır (Erbay, 1997: 29).

Bireylerin farklılıkları göz önüne alınarak, bireysel yetkinliklerde göz önüne alınarak eğitmen ile öğrenci arasında bilgi ve tecrübe paylaşımının yapılması plastik sanatlar için önemlidir (Lhote, 2000: 120).

Plastik sanatlarla ilgilenen bireylerin renkli, hayal gücü yüksek, araştırmayı seven, bütün davranış ve düşünceleriyle farklılıklarını ortaya koyarlar. Ayrıca; hayal gücü ve yaratıcılıklarını birleştirme konusunda da başarılıdırlar (İşbilen, 2002).

Erbay (1997)' a göre plastik sanatlar eğitiminin kişiye sağladığı faydalar şöyledir:

- Kişiyi yönetmeye teşvik etmek
  - Sorunun çözümünü bulmalarına fırsat sağlamak
  - Doğru ve güzeli bulmaya yöneltmek
  - Sonuca ulaşmayı sağlamak
  - İşbirliği içerisinde olmasına olanak sağlamak
  - Mesleki bilgi vererek meslek edindirmek
  - Kültürel değerlerini öğretmek
  - Beceri kazandırmak
  - Yaratıcı olmasını sağlamak
  - Kendini ifade edebilmesine olanak sağlamak
  - Toplum değerlerini kazandırmak
  - Estetiksel değerlere sahip olmak
  - Üretime yönelik çalışmalar sergilemesine olanak sağlamak
  - Duyguların dışavurumunu sanatla yapmasını sağlamak
  - Malzemeyi tanıma ve kullanma hakimiyetini kazandırmak
  - Görsel yolla algılamayı öğretmek
  - Kişinin kendini tanımasını sağlamak
  - Terapi yoluyla rahatlamayı sağlamak
- diye belirtmiştir.

Plastik sanatlar eğitimi; kişinin yaratıcı olmasını sağlayarak topluma karşı duyarlı ve toplum içinde yaratıcılığı yüksek bireyler olmasına olanak sağlar.

Sibel Balcı' nın plastik sanatların bireye kazandırdıkları ile ilgili belirttiği amaçlar şöyle sıralanabilir:

-Yaratıcı olması konusunda bireyler cesaretlendirilmeli ve özgüvenlerinin artmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır.

-Öğrencilere otoriter davranmaktansa onların seçim yapmalarına ve kendi düşüncelerine yönelik etkinliklerde bulunmalarına fırsat verilmelidir.

-Sanatsal uygulamalarda sadece tekniklere yer verilmemeli bunun haricinde sıra dışı tekniklere yer verilmelidir.

-Hoşgörülü olmalarına olanak sağlamak ve farklılıkları kabul etmelerini sağlamakla ilgili çalışmalara yer verilmelidir.

-Gelişen teknoloji ve eğitimdeki yöntemlere uygun olarak sanat eğitiminde güncellemeler yapılmalıdır (akt. İşbilen, 2002).

İnsanlar beğendikleri objeleri kendi isteklerine, duygularına göre yeniden yaratma eğilimindedirler. Genellikle de objelerin renkleri, nasıl yapıldıklarıyla ilgili bir merakla sahiptirler. Aldıkları sanat eğitimi sayesinde bu merakları ile yaratıcılıkları birleştirilerek özgün bir ürün ortaya çıkarmaları sağlanmaktadır. Sanat eğitimi, genel eğitimin bütünlüğü içerisinde düşünülmektedir ancak; sanat eğitimi için farklı yöntem ve metotlar kullanılmaktadır (Aykaç, 2004). Kendini ifade edebilen bir insan kendisiyle barışık olmanın huzurunu duyar. Sanatla uğraşan bir bireyin düşünme, algılama, seçme, kavrama yetisi gelişmiştir.

4.2. Özel Gereksinimli Çocuklarda Sanat Eğitimi

Zihinsel engelli bireylerinde toplumun bir üyesi olarak diğer normal gelişim gösteren bireyler gibi eğitim hakları vardır. Fırsat verildiği takdirde kendilerini geliştirerek, faydalı olabilirler. Bu bireylerin hayata kazandırılmaları, engel ve bireysel özelliklerine uygun ortamlarda eğitim almaları toplum açısından insana değer verildiğinin göstergesidir (Erim ve Caferoğlu, 2012).

Görsel sanatlar eğitimi sanatla ilgili bilgi ve beceri kazandırmanın yanında psikolojik açıdan rahatlatan, farklı el becerisi kazandıran eğitimidir. Görsel sanat eğitimi; zihinsel engelli çocuklarda, kendi iç dünyalarını dışa yansıtma, bu eğitimlerde yapılan grup çalışmalarlarıyla toplumsallaşmalarına, motor becerilerinin gelişmesine yardımcı olan süreçtir. Özellikle günlük yaşantıları içindeki sosyal becerileri konusunda zorluk yaşayan zihinsel engelli çocuklar için dünyalarını yansıtmada görsel sanat dersini bir araç olarak kullanabilirler (Erim ve Caferoğlu, 2012, Salderay, 2010).

Görsel sanatlar derslerinde bilişsel bilgi düzeyini arttırmaya yönelik, duyuşsal ve psikomotor gelişim için gerekli çalışmalar yapılmaktadır. Ayrıca bireylerin seçim yapmaları, yaptıkları seçimi bilinçli olarak uygulamaları süreçleri de bu derste yer almaktadır. Birey, çizdiği herhangi bir nesnenin renklendirilmesi esnasında, geçmiş deneyim ve duygularından yola çıkarak seçim yapabilir. Güneş sarısı, ağaç yeşili gibi birçok bilgi seçimlere yansır. Bu yansımalarla bilişsel bilgi ve duyuşsal bilgiler birleşince bireyin özel tercihlerini meydana getirir. Tüm bunlar bireyin duyuşsal ve düşüncelerini olumlu yönde geliştirir. Engelli birey hangi özel duruma sahip olursa olsun görsel sanatlar içerisindeki birçok yoldan başarı duygusunu yaşar (Salderay, 2010, Salderay, 2008).

Schloss vd. (1995), Polloway ve Potton (1997) zihinsel engelli bireylerin hızla değişen günümüz şartlarına hızla uyum sağlayanların ayakta kalabildiği modern dünyaya uyum sağlayabilmeleri için görsel sanatlardan faydalanılmasının doğru olacağını belirtmişlerdir.

Normal insanlarda belirli oranlarda olan, resim etkinliği yapmak için gerekli olan algılama ve sezme becerisi; engelli bireylerde engelin derecesine göre algılama, sezme, uygulama alanlarında farklılık gösterir.

Engelli bireylerde anlama, odaklanma, sezme gibi becerilerin geç gelişmesi, yavaş ilerlemesi sanat faaliyetlerinde uygulama aşamasında özel tutum gerektirir (Paksoy, 2003).

Zihinsel engelli bireylere yönelik gerçekleştirilen görsel sanat çalışmaları, bu bireylerin bireysel gelişimlerini hedef alırken, resim-iş çalışmaları duyuşsal açıdan rahatlatıcı, hoş vakit geçirmelerini ve değişik el becerileri kazanmalarını sağlayan etkinliklerdir (Turan, 2004).

Zihinsel engelli bireyler için görsel sanat eğitimi, bu bireylerin var olan performanslarını (yapabilme becerilerini) daha ileri seviyeye getirmek için, bireyin ihtiyaçlarına yönelik hazırlanmış görsel sanat içerikli, belli bir sisteme sahip uygulamalar dizisidir (Salderay, 2008).

Zihinsel engelli bireyler için hazırlanmış olan eğitim planlarındaki temel amaç bir ürün ortaya çıkarmak değil, çalışmaya katılan bireyin haz alması ve mutlu olmasıdır. Bu bireyler için görsel sanat eğitimindeki temel amaç bireylerin bireysel gelişimlerine katkı sağlamaktır. (Salderay, 2010).

Salderay (2008) engelli bireyin başarı duygusunu tatması, güven ve cesaretinin artırılması; toplumsal yaşama uyumun sağlanması, el-göz koordinasyonunun artması, ifade becerilerinin artması, algılama düzeyinin arttırılması, yaratıcılık seviyelerinin artması, estetik duygusunun geliştirilmesi konusunda sanat eğitiminin önemli bir yeri olduğunu dile getirmiştir.

Grytting (2000), Ochipa (1991), Kelchner (1989) ve Rodriguez (1984); görsel sanatlar eğitiminin zihinsel engelli bireylere olan katkılarını şu şekilde sıralarlar:

- Algılama becerilerini arttırmaktadır.
- Kendine ve çevresine yönelik farkındalığı artırır.
- Yapabilirlik düzeyini artırır.
- Karar verme becerisini geliştirir.
- Özgüvenini artırır.
- Benlik kavramının gelişmesini sağlar.
- Bu eğitim esnasında edindikleri bilgi ve becerinin kalıcılığına büyük oranda katkı sağlar (akt: Salderay, 2010).

Ders kapsamında yürütülen görsel sanat çalışmaları okul ve sınıf ortamında yapılan çalışmalardan oluşmaktadır. Bu kapsamda planlara bağlı olarak yapılan uygulamalar, birçok açıdan kazanım sağlar.

Özellikle günlük yaşantıları içindeki sosyal becerileri konusunda güçlük çeken zihinsel engelli bireyler görsel sanat derslerini iç dünyalarını ifade ederken bir araç olarak kullanabilirler (Erim ve Caferoğlu, 2012).

Zihinsel engelli bireyler zevk aldıkları bir şeyi yaparlarken daha kolay ve istekli öğrenirler. Bu bireylerin çoğu görsel sanat derslerinden zevk alırlar. Bu yüzden öğretmenler bu ders aracılığıyla bu bireyleri hayata hazırlayıp, yönlendirebilmelidir (Salderay, 2008).

Engelli bireylerin çevrelerini tanımalarına, kendilerini ifade etmelerine, sosyalleşmelerine görsel sanat eğitimi yardımcı olmaktadır. Bu bireylere görsel sanat eğitimini veren eğitimcinin bilgilendirmeleri sayesinde, günlük yaşamda karşılaştıkları nesnelere yapısal özellikleri, ölçüleri, renkleri vb. birçok konu hakkında bilgi sahibi olurlar (Çağlayan, 2014).

4.3 Özel Gereksinimli Çocukların Sanatsal Eğitimi İçin Yapılan Çalışmaların Eksik Yönleri

Özel gereksinimli çocuklar için hazırlanan görsel sanatlar dersi programında; bu çocuklar için iş alışkanlığı kazandırma, planlı çalışma alışkanlığı kazandırma, duygu ve düşüncelerini sanat yoluyla anlatmalarını sağlama amaçları vardır. Ancak bu amaçlar sadece 1.,2., ve 3. Sınıflara yönelik hazırlanmıştır. Bu çocuklara yönelik yapılan çalışmaların öğrencinin bilişsel, motor gelişimlerini geliştirmeye, duygu ve düşüncelerini dışa vurmalarına yardımcı olmaktadır. Fakat bu amaçlara yönelik çalışma yapılırken öğrencinin engel derecesine, beceri ve davranışlarına yönelik nelere dikkat edilmesi gerektiğine, nasıl öğretim yapılacağına dair bir bilgi programlarda yer almamaktadır. Özel gereksinimli öğrencilere sanatla ilgili çeşitli çalışmalar yaptırılmakta; fakat bu çalışmalarla gerçek hayat arasındaki bağlantıyı oluşturabilecek herhangi bir amaç ya da beceri programlarda yer almadığı için öğretmenler problem yaşamaktadırlar. Özel gereksinimli öğrenciler için hazırlanan sanat eğitimi ile ilgili olarak normal gelişim gösteren öğrencilere yönelik hazırlanan program ve çalışmalardan faydalanılmış; ancak özel öğrenciler için herhangi bir düzenleme yapılmamıştır. Bütün bunlara ek olarak bu öğrenciler için sanat eğitimi haftada sadece iki saattir. Hem sanat çalışmaları için bu bireylerin gereksinimlerine uygun olarak düzenlemeler yapılmamakta hem de yeterli ders saati sunulmamaktadır.

Bu da özel gereksinimli öğrencilerin sanat çalışmalarından beklenen faydayı görmesine engel olmaktadır (T.C. M.E.B., 2005; Salderay, 2003).

5. GEREÇ VE YÖNTEM

Bu araştırmanın evrenini, Kırklareli'nin ilinin Lüleburgaz ilçesinde bulunan Lüleburgaz Ticaret ve Sanayi Odası Özel Eğitim İş Uygulama Merkezi 'nde eğitim almakta olan zihinsel engel tanısı almış çocuklar ile aynı ilçede bulunan Özel Lüleburgaz Akım Ortaokulu ve İstiklal İöo'nda eğitim almakta olan normal gelişim gösteren çocuklar oluşturmaktadır.

Araştırmanın örneklemini, 29 zihinsel engel tanısı alan çocuklar ile karşılaştırma amacıyla 40 normal gelişim gösteren çocuklar olmak üzere 69 çocuk oluşturmuştur. Araştırmanın örneklem grubu, rastgele örneklem seçimi ile Lüleburgaz Ticaret ve Sanayi Odası Özel Eğitim İş Uygulama Merkezi 'nde gelen zihinsel engel tanılı çocuklardan seçilmiştir. Normal gelişim gösteren çocuklar ise ilçede bulunan Özel Lüleburgaz Akım Ortaokulu ve İstiklal İöo'nda eğitim almakta olan çocuklar arasından rastgele örneklem seçimi ile seçilmiştir. Çocukların ailelerine demografik bilgi formu uygulanmıştır. Ayrıca çocuklara "Bir Aile Çiz" testi uygulanmış ve bu test esnasında yaptıkları resimler için "Aile Resmi Kriterleri" formu uygulayıcı tarafından doldurulmuştur.

Evren Ve Örneklem

Bu araştırma, 7- 14 yaş arasındaki Özel Lüleburgaz Akım Ortaokulu ve İstiklal İöo'nda eğitim gören normal gelişimli çocuklar ve Lüleburgaz Ticaret ve Sanayi Odası Özel Eğitim İş Uygulama Merkezi 'nde eğitim alan zihinsel engelli çocukların plastik sanatlar üzerinden karşılaştırma yapmak için ilişkisel tarama modeline dayalı betimsel bir çalışma yapılmıştır.

Araştırmanın Modeli

Çalışmada aşağıda bahsedilen gereçler kullanılmıştır. Bunların birer örneği metnin sonundaki ekler bölümünde bulunmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Çalışmada aşağıda bahsedilen gereçler kullanılmıştır. Bunların birer örneği metnin sonundaki ekler bölümünde bulunmaktadır.

Demografik bilgi formu

Bu form, çalışmaya katılan çocukların bilgilerini toplamak amacıyla kullanılmıştır. Araştırmacı tarafından hazırlanan 21 soruluk demografik bilgi formu zihinsel engelli çocukların ve normal gelişim gösteren çocukların aileleri tarafından doldurulmuştur. (EK: 1) Uygulanan formda çocuğun yaşı, gelişim durumu, cinsiyeti, kardeş sayısı, anne/ baba yaşı, ailenin gelir düzeyi, anne/babanın öğrenim durumu, anne/babanın çalışma durumu; çocuğun yaşadığı sorunları

kiminle paylaştığı, çocuğun resim yaptıktan sonra kendini nasıl hissettiği, resim yaparken kullanmaktan hoşlandığı renklerin ne olduğuna ilişkin sorular yer almaktadır.

Aile Çiz Testi

Maurice Porot tarafından geliştirilen ve psikanalitik verilere dayanan projektif bir resim testidir. Temel amacı, çocuğun ailesi ile olan çatışmalarını açığa çıkarmaktır. Testin tüm gereci: kâğıt, kalem, silgi ve boya kalemlerinden oluşmaktadır. Resim yapmak için gerekli olanaklar verilen çocuğa: «Ailenin resmini çiz» talimatı verilmektedir. Zaman kısıtlaması yoktur. Çocuğa dilediği gibi çalışma özgürlüğü tanınır. Ancak tüm test süresince çocuk dikkatle gözlenmektedir. Testin yorumlanması fazla karmaşık değildir. Ancak tüm projektif testlerde olduğu gibi, yorumcunun objektif görüş sahibi olmasını gerektirmektedir. Testten sonra resimlere bakılarak aile resim kriterleri formu doldurulmuştur.

Aile Resmi Kriterleri

Literatür ve yapılan araştırmalar incelendikten sonra araştırmacı tarafından 15 maddeden oluşan 'Aile Resmi Kriterleri' oluşturulmuştur. Bu formda; çocuğun resimde kimleri çizdiği, kullandığı renkler, resimleri çiziş sırası gibi sorulara yer verilmiştir (EK: 2).

Verilerin Toplanması

Çalışmanın yapılması için Lüleburgaz İlçe Milli Eğitim Müdürlüğünden onay alınmıştır. Ailelere araştırmanın amacı ve uygulanacak testler açıklanmış ve bu açıklama sonrasında araştırmaya kabul etmeleri durumunda araştırmaya dâhil edilmişlerdir. Çalışmaya katılan kişilere demografik bilgi formu yüz yüze görüşülerek verilmiştir ve kendilerinin doldurup geri getirmesi istenmiştir. Bu yöntemle 29 zihinsel engel tanısı almış çocukların aileleri ile 40 normal gelişim gösteren çocuğun ailelerine uygulanan anketler değerlendirmeye alınmıştır. Aile resmi çocuklara çizdirilmeden önce ailenin ne demek olduğunu bilip bilmedikleri sorulmuş ve aile konusu üzerine kısa bir bilgilendirme yapılmıştır.

Her çocuğa A4 ebatında aynı boyutta bir dosya kağıdı ve 12 renkten oluşan aynı boya takımları verilmiştir. Kurşun kalem verilmemiştir. Çocuklardan ailelerinin resmini çizmeleri istenmiştir. Çocuğa nasıl istiyorsa öyle çizmesi gerektiği söylenmiştir. Çocuk kimi çizeceğini sorusuna 'AİLENİN RESMİNİ ÇİZ' diye tekrarlanmış; kimi ve neyi çizeceği konusunda tamamen özgür oldukları bilgisi verilip kimler olduğu hatırlatılmamış. Resim bittikten sonra resimdeki her figürün kim ya da ne olduğu sorularak üzerine yazılmıştır.

Verilerin İstatistiksel Analizi

Verilerin toplandıktan sonra Bir İnsan Çiz Testi puanlamaları Goodenough- Harris adam çiz testi puanlama cetveline göre yapılmıştır. Aile Çiz Testleri'nin değerlendirmesi araştırmacı tarafından hazırlanan (Ek: 2) her bir kriter için ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Elde edilen verilerin istatistiksel analizlerinin yapılması amacıyla da bilgisayara girilmiştir. Çalışmada elde edilen bulgular değerlendirilirken, istatistiksel analizler için SPSS 22.0 İstatistik paket programı kullanıldı. Kategorikparametrelerin verilerin karşılaştırılmasında ise Pearson Ki-Kare testi ve FisherExact test kullanıldı. Renk verilerinin karşılaştırılmasında McNemar testi kullanıldı. Sonuçlar % 95 güven aralığında, $p < 0,05$ anlamlılık düzeyinde değerlendirildi.

5. BULGULAR

Tablo 1. Çocuğun Demografik Özellikleri

		Engelli		Normal		P
		N	%	N	%	
Çocuğun Yaşı	7 - 9	3	%13,6	18	%45,0	X²=6,649 p=0,036
	9 - 12	6	%27,3	9	%22,5	
	12 - 14	13	%59,1	13	%32,5	
Çocuğun Cinsiyeti	Erkek	12	%54,5	17	%42,5	X²=0,827 p=0,260
	Kız	10	%45,5	23	%57,5	
Kardeş Sayısı	Tek Çocuk	3	%13,6	10	%25,0	X²=8,533 p=0,036
	2	13	%59,1	24	%60,0	
	3	2	%9,1	6	%15,0	
	4	4	%18,2	0	%0,0	
Kaçını Çocuk	Tek Çocuk	3	%13,6	9	%22,5	X²=6,049 p=0,196
	Birinci	4	%18,2	13	%32,5	
	İkinci	10	%45,5	15	%37,5	
	Üçüncü	3	%13,6	3	%7,5	
	Dört Ve Daha Sonraki	2	%9,1	0	%0,0	

Demografik özellikler karşılaştırıldığında çocuk yaşı açısından engelli ve normal çocuklar arasında anlamlı fark bulunmuştur ($X^2=6,649$; $p=0,036<0.05$). Engelli gruptaki çocukların 3'ünün (%13,6) 7 – 9 yaş arası, 6'sının (%27,3) 9 – 12 yaş arası, 13'ünün (%59,1) 12 – 14 yaş arası; normal gruptaki çocukların 18'i (%45,0) 7 – 9 yaş arası, 9'unun (%22,5) 9 – 12 yaş arası, 13'ünün (%32,5) 12 – 14 yaş arasında olduğu görülmektedir.

Çocuğun cinsiyeti karşılaştırıldığında engelli ve normal çocuklar arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($X^2=0,827$; $p=0,260>0.05$). Engelli gruptaki çocukların 12'si (%54,5) erkek, 10'unun (%45,5) kız; normal gruptaki çocukların 17'si (%42,5) erkek, 23'ünün (%57,5) kız olduğu görülmektedir.

Kardeş sayısı açısından engelli ve normal çocuklar arasında anlamlı fark bulunmuştur ($X^2=8,533$; $p=0,036<0.05$). Engelli gruptaki çocukların 3'ünün (%13,6) tek çocuk, 13'ünün (%59,1) 2, 2'si (%9,1) 3, 4'ünün (%18,2) 4; normal gruptaki çocukların 10'unun (%25,0) tek çocuk, 24'ünün (%60,0) 2, 6'sının (%15,0) 3 olduğu görülmektedir.

Kaçıncı çocuk olduğu demografik bilgisi açısından engelli ve normal çocuklar arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($X^2=6,049$; $p=0,196>0.05$). Engelli gruptaki çocukların 3'ünün (%13,6) tek çocuk, 4'ünün (%18,2) birinci, 10'unun (%45,5) ikinci, 3'ünün (%13,6) Üçüncü, 2'si (%9,1) dördü ve daha sonraki; normal gruptaki çocukların 9'unun (%22,5) tek çocuk, 13'ünün (%32,5) birinci, 15'i (%37,5) ikinci, 3'ünün (%7,5) Üçüncü olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Ebeveynlerin Demografik Özellikleri

		Engelli		Normal		P
		n	%	N	%	
Anne Yaşı	32- 37	3	%13,6	20	%50,0	X²=9,443 p=0,009
	38- 43	11	%50,0	15	%37,5	
	44 Ve üzeri	8	%36,4	5	%12,5	
Baba Yaşı	32- 37	2	%9,1	14	%35,0	X²=6,314 p=0,043
	38- 43	9	%40,9	16	%40,0	
	44 Ve üzeri	11	%50,0	10	%25,0	
Aile Geliri	1000-1500 TL	16	%72,7	2	%5,0	X²=36,567 p=0,000
	1501-2000 TL	5	%22,7	8	%20,0	
	2001 TL Ve üzeri	1	%4,5	30	%75,0	
Aile Tipi	Çekirdek Aile	18	%81,8	36	%90,0	X²=0,845 p=0,655
	Geniş Aile	3	%13,6	3	%7,5	
	Parçalanmış Aile	1	%4,5	1	%2,5	
Anne Öğrenim Düzeyi	Okur Yazar Değil	6	%27,3	0	%0,0	X²=47,439 p=0,000
	Okur Yazar ilkokul	12	%54,5	0	%0,0	
	Ortaokul-lise	4	%18,2	20	%50,0	

	Üniversite	0	%0,0	20	%50,0	
Baba Öğrenim Düzeyi	Okur Yazar Değil	1	%4,5	1	%2,5	X²=40,755 p=0,000
	Okur Yazar ilkokul	15	%68,2	0	%0,0	
	Ortaokul-lise	6	%27,3	16	%40,0	
	Üniversite	0	%0,0	23	%57,5	
Anne Baba Birlikteliği	Evet	20	%90,9	36	%90,0	X²=0,013 p=0,641
	Hayır	2	%9,1	4	%10,0	
Anne Çalışma Durumu	Çalışıyor	3	%13,6	18	%45,0	X²=6,233 p=0,011
	Çalışmıyor	19	%86,4	22	%55,0	
Baba Çalışma Durumu	Çalışıyor	17	%77,3	39	%97,5	X²=6,644 p=0,018
	Çalışmıyor	5	%22,7	1	%2,5	

Ebeveynlerin demografik özellikleri karşılaştırıldığında ilk olarak anne yaşı açısından engelli ve normal çocukların anneleri arasında anlamlı fark bulunmuştur ($X^2=9,443$; $p=0,009<0.05$). Engelli gruptaki çocukların 3'ünün (%13,6) 32- 37, 11'i (%50,0) 38- 43, 8'i (%36,4) 44 ve üzeri; normal gruptaki çocukların 20'si (%50,0) 32- 37, 15'i (%37,5) 38- 43, 5'i (%12,5) 44 ve üzeri olduğu görülmektedir.

Baba yaşı açısından engelli ve normal çocukların babalarının yaşları arasında anlamlı fark bulunmuştur ($X^2=6,314$; $p=0,043<0.05$). Engelli gruptaki çocukların 2'si (%9,1) 32- 37, 9'unun (%40,9) 38- 43, 11'i (%50,0) 44 ve üzeri; normal gruptaki çocukların 14'ünün (%35,0) 32- 37, 16'sinin (%40,0) 38- 43, 10'unun (%25,0) 44 ve üzeri olduğu görülmektedir. Aile geliri açısından engelli ve normal çocukların ailelerin gelirleri arasında anlamlı fark bulunmuştur ($X^2=36,567$; $p=0,000<0.05$).

Engelli gruptaki çocukların 16'sinin (%72,7) 1000-1500 tl, 5'i (%22,7) 1501-2000 tl, 1'i (%4,5) 2001 tl ve üzeri; normal gruptaki çocukların 2'si (%5,0) 1000-1500 tl, 8'i (%20,0) 1501-2000 tl, 30'unun (%75,0) 2001 tl ve üzeri olduğu görülmektedir.

Aile tipi açısından engelli ve normal çocukların aileleri arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($X^2=0,845$; $p=0,655>0.05$). Engelli gruptaki çocukların 18'i (%81,8) çekirdek aile, 3'ünün (%13,6) geniş aile, 1'i (%4,5) parçalanmış aile; normal gruptaki çocukların 36'sının (%90,0) çekirdek aile, 3'ünün (%7,5) geniş aile, 1'i (%2,5) parçalanmış aile olduğu görülmektedir.

Annelerin öğrenim düzeyi açısından engelli ve normal çocukların anneleri arasında anlamlı fark bulunmuştur ($X^2=47,439$; $p=0,000<0.05$). Engelli gruptaki çocukların 6'sının (%27,3) okur yazar değil, 12'si (%54,5) okur yazar ilkokul, 4'ünün (%18,2) ortaokul-lise; normal gruptaki çocukların 20'si (%50,0) ortaokul-lise, 20'si (%50,0) Üniversite olduğu görülmektedir.

Babaların öğrenim düzeyi açısından engelli ve normal çocukların babaları arasında anlamlı fark bulunmuştur ($X^2=40,755$; $p=0,000<0.05$). Engelli gruptaki çocukların 1'i (%4,5) okur yazar değil, 15'i (%68,2) okur yazar ilkokul, 6'sının (%27,3) ortaokul-lise; normal gruptaki çocukların 1'i (%2,5) okur yazar değil, 16'sının (%40,0) ortaokul-lise, 23'ünün (%57,5) Üniversite olduğu görülmektedir.

Anne baba birlikteliği açısından engelli ve normal çocukların ebeveynleri arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($X^2=0,013$; $p=0,641>0.05$). Engelli gruptaki çocukların 20'si (%90,9) evet, 2'si (%9,1) hayır; normal gruptaki çocukların 36'sının (%90,0) evet, 4'ünün (%10,0) hayır olduğu görülmektedir.

Annenin çalışma durumu açısından engelli ve normal çocukların anneleri arasında anlamlı fark bulunmuştur ($X^2=6,233$; $p=0,011<0.05$). Engelli gruptaki çocukların 3'ünün (%13,6) çalışıyor, 19'unun (%86,4) çalışmıyor; normal gruptaki çocukların 18'i (%45,0) çalışıyor, 22'si (%55,0) çalışmıyor olduğu görülmektedir.

Babanın çalışma durumu açısından engelli ve normal çocukların babaları arasında anlamlı fark bulunmuştur ($X^2=6,644$; $p=0,018<0.05$). Engelli gruptaki çocukların 17'si (%77,3) çalışıyor, 5'i (%22,7) çalışmıyor; normal gruptaki çocukların 39'unun (%97,5) çalışıyor, 1'i (%2,5) çalışmıyor olduğu görülmektedir.

Tablo 3. Çocuğun Kişisel ve Duygusal Özellikleri

		Engelli		Normal		P
		n	%	n	%	
Çocuk Çevresindeki İnsanlar İle Sorun Yaşadığında Sorunu Kiminle Paylaşır?	Anne	15	%83,3	36	%90,0	$\chi^2=3,857$ $p=0,277$
	Baba	2	%11,1	2	%5,0	
	Kardeşleri	0	%0,0	2	%5,0	
	Büyük Baba-büyük Anne	1	%5,6	0	%0,0	
Resim Yaptıktan Sonra Kendini Nasıl Hisseder?	Mutlu	16	%76,2	36	%90,0	$\chi^2=3,626$ $p=0,163$
	Üzgün	0	%0,0	1	%2,5	
	Sıkılmış	5	%23,8	3	%7,5	
Yaşadığı Sorunları Ailesiyle Konuşabiliyor Mu?	Evet	6	%27,3	35	%87,5	$\chi^2=26,886$ $p=0,000$
	Hayır	9	%40,9	0	%0,0	
	Bazen	7	%31,8	5	%12,5	
Evde Kendisine Ait Odası Var Mı?	Evet	2	%9,1	37	%92,5	$\chi^2=42,316$ $p=0,000$
	Hayır	20	%90,9	3	%7,5	

Çocuğun çevresindeki insanlar ile sorun yaşadığında sorunu kiminle paylaştığı açısından engelli ve normal çocuklar arasında anlamlı fark bulunmuştur ($\chi^2=3,857$; $p=0,277>0.05$). Engelli gruptaki çocukların 15'i (%83,3) anne, 2'si (%11,1) baba, 1'i (%5,6) büyük baba-büyük anne; normal gruptaki çocukların 36'sının (%90,0) anne, 2'si (%5,0) baba, 2'si (%5,0) kardeşleri olduğu görülmektedir.

Resim Yaptıktan Sonra Kendini Nasıl Hisseder? Sorusu açısından engelli ve normal çocuklar karşılaştırıldığında aralarında anlamlı fark bulunmamıştır ($X^2=3,626$; $p=0,163>0.05$). Engelli gruptaki çocukların 16'sının (%76,2) mutlu, 5'i (%23,8) sıkılmış; normal gruptaki çocukların 36'sının (%90,0) mutlu, 1'i (%2,5) Üzgün, 3'ünün (%7,5) sıkılmış olduğu görülmektedir.

Yaşadığı Sorunları Ailesiyle Konuşabiliyor Mu? sorusu açısından karşılaştırma yapıldığında engelli ve normal çocuklar arasında anlamlı fark bulunmuştur ($X^2=26,886$; $p=0,000<0.05$). Engelli gruptaki çocukların 6'sının (%27,3) evet, 9'unun (%40,9) hayır, 7'si (%31,8) bazen; normal gruptaki çocukların 35'i (%87,5) evet, 5'i (%12,5) bazen olduğu görülmektedir.

Evde Kendisine Ait Odası Var Mı? sorusu açısından karşılaştırma yapıldığında engelli ve normal çocuklar arasında anlamlı fark bulunmuştur ($X^2=42,316$; $p=0,000<0.05$). Engelli gruptaki çocukların 2'si (%9,1) evet, 20'si (%90,9) hayır; normal gruptaki çocukların 37'si (%92,5) evet, 3'ünün (%7,5) hayır olduğu görülmektedir.

Tablo 4. Resim yaparken hangi renkleri kullanmaktan hoşlanılır?

	Engelli		Normal		P
	N	%	N	%	
Sarı	7	%31,8	18	%45,0	$X^2=1,025$ $p=0,230$
Kırmızı	8	%36,4	19	%47,5	$X^2=0,716$ $p=0,283$
Mavi	13	%59,1	23	%57,5	$X^2=0,015$ $p=0,560$
Yeşil	10	%45,5	21	%52,5	$X^2=0,282$ $p=0,396$
Siyah	8	%36,4	15	%37,5	$X^2=0,008$ $p=0,576$
Pembe	7	%31,8	9	%22,5	$X^2=0,644$ $p=0,306$
Mor	6	%27,3	13	%32,5	$X^2=0,182$ $p=0,449$
Turuncu	7	%31,8	12	%30,0	$X^2=0,022$ $p=0,551$

Resim yaparken kullanmaktan hoşlandıkları renkler açısından karşılaştırma yapıldığında engelli ve normal çocuklar arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($p>0,05$).

Tablo 5. Aile Resmi Kriterleri Bulguları

		Engelli		Normal		P
		N	%	N	%	
Resim Yaşa Uygun Mu?	Evet	2	%9,1	39	%97,5	$\chi^2=49,530$
	Hayır	20	%90,9	1	%2,5	$p=0,000$
İlk İzlenim Nasıl?	Olumlu	7	%33,3	40	%100,0	$\chi^2=34,610$
	Olumsuz	14	%66,7	0	%0,0	$p=0,000$
Çizgiler Nasıl?	Kalın	10	%47,6	29	%72,5	$\chi^2=4,509$ $p=0,105$
	Zayıf	7	%33,3	5	%12,5	
	Kesik-kesik	4	%19,0	6	%15,0	
Aile üyeleri Tam Çizilmiş Mi?	Eksik Çizilmiş	13	%61,9	12	%30,0	$\chi^2=5,795$
	Tam Çizilmiş	8	%38,1	28	%70,0	$p=0,017$
Resimde Çocuğun Kendisi Var Mı?	Var	12	%57,1	39	%97,5	$\chi^2=16,364$
	Yok	9	%42,9	1	%2,5	$p=0,000$
Resimde Anne Var Mı?	Var	13	%61,9	38	%95,0	$\chi^2=11,004$
	Yok	8	%38,1	2	%5,0	$p=0,002$
Resimde Baba Var Mı?	Var	14	%66,7	37	%92,5	$\chi^2=6,705$
	Yok	7	%33,3	3	%7,5	$p=0,015$
Resimde Kardeş Var Mı?	Var	9	%42,9	26	%65,0	$\chi^2=13,665$ $p=0,001$
	Yok	12	%57,1	6	%15,0	
	Tek Çocuk	0	%0,0	8	%20,0	
Resimde Aile Birlikte Mi Çizilmiş?	Çizilmemiş	9	%42,9	1	%2,5	$\chi^2=16,364$
	Çizilmiş	12	%57,1	39	%97,5	$p=0,000$
Resimde, Çocuk Aile İçinde Mi?	Dışında	10	%47,6	1	%2,5	$\chi^2=18,966$

Resimde Çocuk Aile İçinde Mi?	İçinde	11	%52,4	39	%97,5	p=0,000
Aile üyeleri Belli Bir Sırayla Çizilmiş Mi?	Çizilmemiş	7	%33,3	36	%90,0	χ²=21,258 p=0,000
	Çizilmiş	14	%66,7	4	%10,0	
Çizilen Aile üyelerinin Organları Tam Çizilmiş Mi?	Çizilmemiş	6	%28,6	38	%95,0	χ²=30,229 p=0,000
	Çizilmiş	15	%71,4	2	%5,0	
Aile üyelerinin Çizimde Orantısı Nasıl?	Normal	6	%33,3	26	%65,0	χ²=16,364 p=0,000
	Küçük	9	%50,0	2	%5,0	
	Büyük	3	%16,7	12	%30,0	
Aile Resminde Boyut Olarak En Büyük Kimi Çizmiş?	Anne	6	%40,0	9	%22,5	χ²=1,713 p=0,634
	Baba	7	%46,7	24	%60,0	
	Kardeş	1	%6,7	4	%10,0	
	Kendi	1	%6,7	3	%7,5	

“Resim Yaşa Uygun Mu?” sorusuna verilen yanıtlar karşılaştırıldığında engelli ve normal çocuklar arasında anlamlı fark bulunmuştur ($X^2=49,530$; $p=0,000<0.05$). Engelli gruptaki çocukların 2'si (%9,1) evet, 20'si (%90,9) hayır; normal gruptaki çocukların 39'unun (%97,5) evet, 1'i (%2,5) hayır olduğu görülmektedir.

“İlk İzlenim Nasıl?” sorusuna verilen yanıtlar karşılaştırıldığında engelli ve normal çocuklar arasında anlamlı fark bulunmuştur ($X^2=34,610$; $p=0,000<0.05$). Engelli gruptaki çocukların 7'si (%33,3) olumlu, 14'ünün (%66,7) olumsuz; normal gruptaki çocukların 40'ının (%100,0) olumlu olduğu görülmektedir.

“Çizgiler Nasıl?” sorusuna verilen yanıtlar karşılaştırıldığında engelli ve normal çocuklar arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($X^2=4,509$; $p=0,105>0.05$). Engelli gruptaki çocukların 10'unun (%47,6) kalın, 7'si (%33,3) zayıf, 4'ünün (%19,0) kesik normal gruptaki çocukların 29'unun (%72,5) kalın, 5'i (%12,5) zayıf, 6'sının (%15,0) kesik-kesik olduğu görülmektedir.

“Aile üyeleri Tam Çizilmiş Mi?” sorusuna verilen yanıtlar karşılaştırıldığında engelli ve normal çocuklar arasında anlamlı fark bulunmuştur ($X^2=5,795$; $p=0,017<0.05$). Engelli gruptaki çocukların 13'ünün (%61,9) eksik çizilmiş, 8'i (%38,1) tam çizilmiş; normal gruptaki çocukların 12'si (%30,0) eksik çizilmiş, 28'i (%70,0) tam çizilmiş olduğu görülmektedir.

“Resimde Çocuğun Kendisi Var Mı?” sorusuna verilen yanıtlar karşılaştırıldığında engelli ve normal çocuklar arasında anlamlı fark bulunmuştur ($X^2=16,364$; $p=0,000<0.05$). Engelli gruptaki çocukların 12'si (%57,1) var, 9'unun (%42,9) yok; normal gruptaki çocukların 39'unun (%97,5) var, 1'i (%2,5) yok olduğu görülmektedir.

“Resimde Anne Var Mı?” sorusuna verilen yanıtlar karşılaştırıldığında engelli ve normal çocuklar arasında anlamlı fark bulunmuştur ($X^2=11,004$; $p=0,002<0.05$). Engelli gruptaki çocukların 13'ünün (%61,9) var, 8'i (%38,1) yok; normal gruptaki çocukların 38'i (%95,0) var, 2'si (%5,0) yok olduğu görülmektedir.

“Resimde Baba Var Mı?” sorusuna verilen yanıtlar karşılaştırıldığında engelli ve normal çocuklar arasında anlamlı fark bulunmuştur ($X^2=6,705$; $p=0,015<0.05$). Engelli gruptaki çocukların 14'ünün (%66,7) var, 7'si (%33,3) yok; normal gruptaki çocukların 37'si (%92,5) var, 3'ünün (%7,5) yok olduğu görülmektedir.

“Resimde Kardeş Var Mı?” sorusuna verilen yanıtlar karşılaştırıldığında engelli ve normal çocuklar arasında anlamlı fark bulunmuştur ($X^2=13,665$; $p=0,001<0.05$). Engelli gruptaki çocukların 9'unun (%42,9) var, 12'si (%57,1) yok; normal gruptaki çocukların 26'sinin (%65,0) var, 6'sinin (%15,0) yok, 8'i (%20,0) tek çocuk olduğu görülmektedir.

“Resimde Aile Birlikte Mi Çizilmiş?” sorusuna verilen yanıtlar karşılaştırıldığında engelli ve normal çocuklar arasında anlamlı fark bulunmuştur ($X^2=16,364$; $p=0,000<0.05$). Engelli gruptaki çocukların 9'unun (%42,9) çizilmemiş, 12'si (%57,1) çizilmiş; normal gruptaki çocukların 1'i (%2,5) çizilmemiş, 39'unun (%97,5) çizilmiş olduğu görülmektedir.

“Resimde, Çocuk Aile İçinde Mi?” sorusuna verilen yanıtlar karşılaştırıldığında engelli ve normal çocuklar arasında anlamlı fark bulunmuştur ($X^2=18,966$; $p=0,000<0.05$). Engelli gruptaki çocukların 10'unun (%47,6) dışında, 11'i (%52,4) içinde; normal gruptaki çocukların 1'i (%2,5) dışında, 39'unun (%97,5) içinde olduğu görülmektedir.

“Aile üyeleri Belli Bir Sırayla Çizilmiş Mi?” sorusuna verilen yanıtlar karşılaştırıldığında engelli ve normal çocuklar arasında anlamlı fark bulunmuştur ($X^2=21,258$; $p=0,000<0.05$). Engelli gruptaki çocukların 7'si (%33,3) çizilmemiş, 14'ünün (%66,7) çizilmiş; normal gruptaki çocukların 36'sinin (%90,0) çizilmemiş, 4'ünün (%10,0) çizilmiş olduğu görülmektedir.

“Çizilen Aile üyelerinin Organları Tam Çizilmiş Mi?” sorusuna verilen yanıtlar karşılaştırıldığında engelli ve normal çocuklar arasında anlamlı fark bulunmuştur ($X^2=30,229$; $p=0,000<0.05$). Engelli gruptaki çocukların 6'sının (%28,6) çizilmemiş, 15'i (%71,4) çizilmiş; normal gruptaki çocukların 38'i (%95,0) çizilmemiş, 2'si (%5,0) çizilmiş olduğu görülmektedir.

“Aile üyelerinin Çizimde Orantısı Nasıl?” sorusuna verilen yanıtlar karşılaştırıldığında engelli ve normal çocuklar arasında anlamlı fark bulunmuştur ($X^2=16,364$; $p=0,000<0.05$). Engelli gruptaki çocukların 6'sının (%33,3) normal, 9'unun (%50,0) küçük, 3'ünün (%16,7) büyük; normal gruptaki çocukların 26'sının (%65,0) normal, 2'si (%5,0) küçük, 12'si (%30,0) büyük olduğu görülmektedir.

“Aile Resminde Boyut Olarak En Büyük Kimi Çizmiş?” sorusuna verilen yanıtlar karşılaştırıldığında engelli ve normal çocuklar arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($X^2=1,713$; $p=0,634>0.05$). Engelli gruptaki çocukların 6'sının (%40,0) anne, 7'si (%46,7) baba, 1'i (%6,7) kardeş, 1'i (%6,7) kendi; normal gruptaki çocukların 9'unun (%22,5) anne, 24'ünün (%60,0) baba, 4'ünün (%10,0) kardeş, 3'ünün (%7,5) kendi olduğu görülmektedir.

Tablo 6. Resimde en çok hangi renk kullanılmış?

	Engelli		Normal		p
	n	%	N	%	
Sarı	2	%9,1	2	%5,0	$X^2=0,394$ $p=0,447$
Kırmızı	1	%4,5	9	%22,5	$X^2=3,382$ $p=0,064$
Mavi	4	%18,2	24	%60,0	$X^2=10,022$ $p=0,002$
Yeşil	2	%9,1	12	%30,0	$X^2=3,550$ $p=0,054$
Siyah	13	%59,1	7	%17,5	$X^2=11,235$ $p=0,001$
Mor	1	%4,5	6	%15,0	$X^2=1,549$ $p=0,210$
Pembe	3	%13,6	4	%10,0	$X^2=0,187$ $p=0,481$
Turuncu	1	%4,5	1	%2,5	$X^2=0,190$ $p=0,588$

Engelli gruptaki çocuklarda mavi renk kullanımı anlamlı olarak düşükken, siyah renk kullanımı anlamlı olarak normal çocuklara göre yüksek bulunmuştur. ($p<0,05$). Diğer renkleri kullanım açısından engelli ve normal çocuklar arasında anlamlı fark bulunmamıştır. ($p>0,05$).

Tablo 7. Engelli çocuklarda resim yaparken hangi renkleri kullanmaktan hoşlandığı ile resimde en çok kullandığı renk arasındaki farka ilişkin McNemar testi

	Resim yaparken hangi renkleri kullanmaktan hoşlanır?		Resimde en çok hangi renk kullanılmış?		McNemar p
	N	%	N	%	
Sarı	7	31,8%	2	9,1%	0,063
Kırmızı	8	36,4%	1	4,5%	0,016
Mavi	13	59,1%	4	18,2%	0,004
Yeşil	10	45,5%	2	9,1%	0,021
Siyah	8	36,4%	13	59,1%	0,180
Pembe	7	31,8%	3	13,6%	0,289
Mor	6	27,3%	1	4,5%	0,063
Turuncu	7	31,8%	1	4,5%	0,031

Tablo 8. Normal Çocuklarda Resim Yaparken Hangi Renkleri Kullanmaktan Hoşlandığı İle Resimde En Çok Kullandığı Renk Arasındaki Farka İlişkin McNemar Testi

	Resim yaparken hangi renkleri kullanmaktan hoşlanır?		Resimde en çok hangi renk kullanılmış?		McNemar p
	n	%	N	%	
Sarı	18	45,0%	2	5,0%	0,000
Kırmızı	19	47,5%	9	22,5%	0,041
Mavi	23	57,5%	24	60,0%	1,000
Yeşil	21	52,5%	12	30,0%	0,093
Siyah	15	37,5%	7	17,5%	0,115
Pembe	9	22,5%	4	10,0%	0,227
Mor	13	32,5%	6	15,0%	0,118
Turuncu	12	30,0%	1	2,5%	0,003

Normal gruptaki çocuklarda; ailelerinin resim yaparken sarı, kırmızı ve turuncu renklere hoşlandığını söylediği çocukların bu renkleri yaptıkları resimlerde anlamlı olarak daha az kullandığı görülmüştür ($p < 0,05$). Diğer renkler açısından anlamlı fark bulunamamıştır. ($p > 0,05$).

SONUÇ

Yapılan çalışmanın sonucunda aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

Normal gelişim gösteren çocuklar ve özel gereksinimli çocukların demografik özelliklerinin arasında “kaçıncı çocuk olduğu” sorusunun haricinde anlamlı fark bulunmuştur.

(Bknz. Syf. 66- 67)

İki grubun ailelerinin demografik bilgileri arasında “aile tipi” ve “anne baba birlikteliği” soruları hariç anlamlı fark bulunmuştur. (Bknz. Syf. 68- 69- 70)

Çocuk çevresindeki insanlar ile sorun yaşadığında sorunu kiminle paylaşır? sorusu arasında anlamlı fark bulunmamıştır. (Bknz. Syf. 71- 72)

Resim yaptıktan sonra kendini nasıl hisseder? sorusu açısından engelli ve normal çocuklar arasında anlamlı fark bulunmuştur. (Bknz. Syf. 71- 72)

Yaşadığı sorunları ailesiyle konuşabiliyor mu? açısından engelli ve normal çocuklar arasında anlamlı fark bulunmuştur. (Bknz. Syf. 71- 72)

Evde kendisine ait odası var mı? sorusu açısından engelli ve normal çocuklar arasında anlamlı fark bulunmuştur. (Bknz. Syf. 71- 72)

Resim yaparken kullanmaktan hoşlandıkları renkler açısından engelli ve normal çocuklar arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır. (Bknz. Syf. 73)

Resim yaşa uygun mu? sorusuna verilen yanıtlarda engelli ve normal çocuklar arasında anlamlı fark bulunmuştur. (Bknz. Syf. 74- 75- 76- 77)

Resme ilişkin ilk izlenimle ilgili engelli ve normal çocuklar arasından anlamlı fark bulunmuştur. (Bknz. Syf. 74- 75)

Çizgiler nasıl sorusuna verilen yanıtlar arasında engelli ve normal çocuklar arasında anlamlı fark bulunmuştur. (Bknz. Syf. 74- 75)

Aile üyeleri tam çizilmiş mi? sorusuna verilen yanıtlar arasında anlamlı fark bulunmuştur. (Bknz. Syf. 74- 76)

Resimde çocuğun kendisi var mı? sorusuna verilen yanıtlarda engelli ve normal çocuklar arasında anlamlı fark bulunmuştur. (Bknz. Syf. 74- 76)

Resimde anne var mı? sorusuna verilen yanıtlarda engelli ve normal çocuklar arasında anlamlı fark bulunmuştur. (Bknz. Syf. 74- 76)

Resimde baba var mı? sorusuna verilen yanıtlarda engelli ve normal çocuklar arasında anlamlı fark bulunmuştur. (Bknz. Syf. 74- 76)

Resimde kardeş var mı? sorusuna verilen yanıtlarda engelli ve normal çocuklar arasında anlamlı fark bulunmuştur. (Bknz. Syf. 74- 75- 76- 77)

Resimde aile birlikte mi çizilmiş? sorusuna verilen yanıtlarda engelli ve normal çocuklar arasında anlamlı fark bulunmuştur. (Bknz. Syf. 74- 76)

Resimde çocuk aile içinde mi? sorusuna verilen yanıtlarda engelli ve normal çocuklar arasında anlamlı fark bulunmuştur. (Bknz. Syf. 75-76)

Aile üyeleri belirli bir sırayla mı çizilmiş? sorusuna verilen yanıtlarda engelli ve normal çocuklar arasında anlamlı fark bulunmuştur. (Bknz. Syf. 75-77)

Çizilen aile üyelerinin organları tam çizilmiş mi? sorusuna verilen yanıtlarda engelli ve normal çocuklar arasında anlamlı fark bulunmuştur. (Bknz. Syf. 75- 77)

Aile üyelerinin çizimde orantısı nasıl? sorusuna verilen yanıtlarda engelli ve normal çocuklar arasında anlamlı fark bulunmuştur. (Bknz. Syf. 75- 77)

Aile resminde boyut olarak en büyük kimi çizmiş? sorusuna verilen yanıtlarda engelli ve normal çocuklar arasında anlamlı fark bulunmamıştır. (Bknz. Syf. 75- 77)

Engelli gruptaki çocuklarda mavi rengin kullanımı anlamlı olarak düşükken, siyah renk kullanımı normal çocuklara göre yüksek bulunmuş, diğer renk kullanımı açısından engelli ve normal çocuklar arasında anlamlı fark bulunmamıştır. (Bknz. Syf. 78)

Engelli gruptaki çocukların ailelerinin kırmızı, mavi, yeşil ve turuncu renklerinden hoşlandığını söylediği çocuklarda bu rengi anlamlı olarak az kullandıkları görülmüştür. (Bknz. Syf. 79)

Normal gruptaki çocuklarda, ailelerinin resim yaparken sarı, kırmızı ve turuncu renklerden hoşlandığını söylediği çocukların bu renkleri yaptıkları resimlerde anlamlı olarak daha az kullandığı görülmüştür. (Bknz. Syf. 80)

Bu araştırmanın sonucunda yukarıda sıralanan farklılıklar dışında; iki grup arasında “Aile Çiz Testi” skorlarının arasında anlamlı fark bulunmuştur. Her iki grupta yer alan öğrenciler yaptıkları aile resimlerinde duygu ve düşüncelerini en iyi şekilde ifade etmişlerdir. Ancak bu ifade etme ve aileyi anlatma tarzları arasında her iki grup arasında farklılık bulunmuştur. Bu araştırma bize çocukların çizimlerinin bilişsel gelişimlerine paralel olarak gittiğini göstermektedir.

ÖNERİLER

Bu araştırma sadece Kırklareli ilinin Lüleburgaz ilçesinde yapıldığı için farklı çevrelerde de yapılmasının literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Farklı örneklem grupları ile aynı çalışma yapılarak bu araştırma sonuçları değerlendirilebilir.

Resim analizine yönelik Türkiye’ de istenilen sayıda araştırma bulunmamaktadır. Bu konuya yönelik daha fazla araştırma yapılması önerilebilir.

KAYNAKLAR

(Abacı, O., 2005). *Çocuğun Sanatsal Gelişimi* (Ed. V. Özsoy). İlköğretim Sanat Eğitimi Kuramları ve Yöntemleri, Görsel Sanatlar Eğitimi Derneği Yayınları, Ankara: 44-52)

(American Psychiatric Association (APA) ,2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed., s.5-25) Arlington, VA: American Psychiatric Publishing

(Artut, K., 2007) *Sanat Eğitimi Kuramları ve Yöntemleri*, 2. Baskı, Ankara: Anı Yayıncılık: 91, 207-212.

(Ataman, A., 2003). *Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş*. (Ed. A. Ataman) Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

(Aykaç, V. K., 2004) *Sanat Eğitiminde Değerlendirme ve Süreç Dosyası II*. Sanat Eğitimi Sempozyumu. Ankara: Gazi Üniversitesi: 221- 232.

(Barnard, M., 2010). *Sanat, tasarım ve görsel kültür* (çev. G. Korkmaz) Ankara Ütopya Yayınevi (Orijinal kitabın yayım tarihi 1998: 185)

(Bilir, Ş., 1986). *Özürü Çocuklar ve Eğitimleri*. Hacettepe Üniversitesi Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bölümü. Ankara: Ayyıldız Matbaası.

(Buyurgan, S., 2001). *Bir Çocuğun Altı-Dokuz Yaş Arası Çizgisel Gelişimi*. Gazi Sanat Dergisi, 2, 31-44.

(Buyurgan, U., Buyurgan, S., 2007) *Sanat Eğitimi ve Öğretimi* (2. Basım) Ankara: Pegem As Yayıncılık: 16, 24.

(Çağlarca, S., 1993). *Renk ve Armoni Kuralları* (4. Baskı) İstanbul:56, İnkılap Kitapevi Yayın.

(Çağlayan, N. 2014) *Zihinsel Engelli Bireylerin Eğitiminde Görsel Sanatlar Dersinin Yeri ve Önemi*, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 4(1): 91-101.

(Çankırlı, A. 2015) *Çocuk Resimlerinin Dili*, Zafer Yayınları, İstanbul: 155-307.

(Çetin, T., 2002). *Sanat eğitiminin gerekliliği üstüne*. Gazi Üniversitesinin Eğitimde 75. Yılı Sanat Eğitimi Sempozyumu. Ankara: Gazi Üniversitesi: 205- 209.

(Ece, A.S. ve Çelik, A. 2008). *Öğretilebilir Zihinsel Engelli Öğrencilerin Renk Seçimleri*. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi (elektronik versiyon) c: 5: 1.

(Erbay, M., 1997). *Plastik Sanatlar Eğitiminin Gelişimi* (1. Basım) İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul, ISBN: 975-518-105-9.

(Erbay, M., 2000), *Plastik Sanatlar Eğitiminin Gelişimi*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

(Erbay, M., 2004), Cumhuriyet Dönemi Sanatsal Değişimi Yayınlar Yansıması. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları. ISBN :975-518-218-7.

Erim, G. ve Caferoğlu, M., (2012) *Görsel Sanatlar Eğitimi Dersinin Zihinsel Engelli Çocuklara Katkısının Özel Eğitim Öğretmenlerinin Görüşleriyle Belirlenmesi*, Bursa: Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 25(2): 321-342.

(Eripek, S., 2005). *Zihinsel Engelli Çocuklar*. Eğitim Fakültesi Yayınları, no: 41, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi.

(Fischer, E., 1995). Sanatın Gerekliği (çev. C. Çapan) 5. Baskı, Ankara Kuzey Yayınları, s: 84

(Furth, M.G., 2002), *The Secret World Of Drawings: A Jungian Approach to Healing Through Art*, 2 edition, Toronto: Inner City Boks.

(Gençaydın, A., 1993) *Sanat Eğitimi, Sanat Eğitiminin Amaçları ve İlkeleri*. (Ed. S. Eripek) Etam, A.Ş. Ofset.

(Gökaydın, N., 1998). *Eğitimde Tasarım ve Görsel Algı*. İstanbul: M.E.B. Yayınları, s.3.

(Gökhan, M.A., 2007). *Türkiye' de Plastik Sanatlar Eğitimi ve Önermeler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, s. 53.

(Grytting, C., 2000). *The Benefits of Art Education; Forum: Thoughts To Share*. United State of America: Art&Activities: 127(3), 66.

(İşbilen, A., 2002). *Türkiye'de Sanat Eğitiminde Öğretmen Yetiştirme*. Sanat Eğitimi Sempozyumu, 8- 10 Mayıs. Ankara: Gazi Üniversitesi.

(Karayağmurlar, B., 2001). *Açıköğretim Fakültesi Okul Öncesi Öğretmenliği Lisans Programı Okul Öncesi Resim Öğretimi* (1. Baskı) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

(Kehnemuyi, Z., 2006). *Çocuğun Görsel Sanat Eğitimi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s.16.

(Kindap, Y., 2004). *5-14 yaş çocuklarında çizimin temsil ve estetik yönünün gelişimi*.
Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi. Ankara

Kırıçoğlu, T. (2005). *Sanatta Eğitim*, Pegem Yayıncılık: 71-77. Ankara.

(Klechner, T.A., 1989). *An Approach to Enhance Critical Thinking and Problem Solving Skills of Mentally Retarded Children Through a Broad Based Art Education Approach*. M.S Thesis, University of Kutztown

(Kulaksızoğlu, A.,2003), *Farklı Gelişen Çocuklar*, Epsilon Yayıncılık, İstanbul.

(Lhote, A., 2000). *Sanatta Değişmeyen Plastik Değerler* (çev. K. Özsezgin). (1. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi: 120.

(Malchioldi, Cathy, A., 1998). *Çocukların Resimlerini Anlamak* (çev. T. Yurtbay) Epsilon Yayıncılık Hizmetleri Tic. Ve San. Ltd. Şti. 1. Basım, Ankara: 217- 224

(Mercin, L., 2002) *Anadolu Güzel Sanatlar liselerinde müzelerin sanat (resim) eğitimi amaçlı kullanılmasına ilişkin yönetici ve öğretmenlerin görüşlerinin değerlendirilmesi*,
Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi

(NAEA. 1994). *The National Visual Arts Standarts*. 1916 Association Drive, RestonVa 20191-1590: 4.

(Ochipa, D.T., 8 1991). *The Development of A Conceptual Framework of Art for Mentally Retarded Adults Who are Multiply Handicapped and are Living in Restricted Facilities*. Ph. D. Thesis, University of Florida State

(Oktay, A., 1994). *Sanat Eğitiminin Önemi ve Sanatın Geleceği Eğitsel Etken Olarak Güzel Sanatlar Sanat Eğitiminin Geleceği Seminer* (Ed. İ. San) Ankara: Ankara Üniversitesi: 16-21.

(Özsoy, V. 2003), *Resim-İş Eğitiminin Tarihsel ve Düşünsel Temelleri Görsel Sanatlar Eğitimi*.
Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık: 97

(Paksoy, S., 2003), *8- 12 Yaş Eğitilebilir Zihinsel Engelli Çocukların Resim İş Eğitimi*.
Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Güzel

Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı.

(Piaget, J., Inhelder, B., 1995). *Mental Imagery in the Child*. World Publ. Co., Cleveland.

(Polloway, E.A and Patton, J.R., 1997). *Strategies for Teaching Learner with Special Needs*. The United States of America: New Jersey: Merrill, an Imprint of Macmillan Publishin Company.

(Resmi Gazete, 2006). *Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği. Birinci Kısım, Birinci Bölüm, Madde 4(y)*. Sayı: 26184.

(Rodriguez, S., 1984). *The Special Artist's Handbook Art Activities and Adeptive Aids for Handicapped Students*. The United States of America: Dale Seymour Publications.

(Salderay, B. 2003). *Zihinsel Engelli Bireyler İçin Güzel Sanatlar Eğitimi*. Milli Eğitim Bakanlığı: Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim: 39(4), 32- 33.

(Salderay, B. 2010). *Bir Bireye Portre Çizimi Yaptırılarak Kazandırılacak Bilgi ve Beceriler*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi: 25.

(Salderay, B., 2001). *Zihin Engelli Bireylerle Çalışan Özel Eğitim Öğretmenlerinin Plastik Sanatlar Eğitimine İlişkin Görüşleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Resim-İş Öğretmenliği Bilim Dalı.

(Salderay, B., 2008). *Türkiye'deki Zihin Engelliler İş Okullarında Görsel Sanatlar Dersinin Öğrencilerin Beceri, Davranış ve Meslek Edinimindeki Katkısına Yönelik Öğretmen Görüşleri* (Basılmamış Doktora Tezi) Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

(Salderay, B., 2010), *Engelli Bireyler İçin Görsel Sanatlar Eğitimi Öz- Veri* T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Dergisi 7 (2): 1651- 1652.

(San, İ., 1979). *Sanatsal Yaratma ve Çocukta Yaratıcılık* (2. Baskı) Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları.

(San, İ., 1997), *Sanatsal Yaratma, Çocukta Yaratıcılık*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara: 107.

(San, İ., 2003), *Sanat Eğitimi Kuramları*, Ankara. Ütopya Yayınları

(Savaş, İ. 2015), *Anne Babalar Çocuğunuzun Resimleri Size Ne Anlatır?* Nesil Yayınları:

İstanbul: 64-138.

(Saydam Bahçivan, R. 2004). "Çocuk Çizimlerinin Klinik Değerlendirmedeki Yeri", Yansıtma Psikopatoloji ve Projektif Testler dergisi, 1 (1-2), 111-124.

(Schloss, R.İ., Smith, M.A. and Schloss, C.N. 1995) *Instructional Methods for Adolescent with Learning and Behavior Problems*. The United States of America: Allyn&Bacon A Simon Schuster Company Scribner, P., Davis, S., Du, T., Duval, W., McGill, K., Moore, S., Peacock, S., Rhodes, S.,

(Stafford, B., 2000), *Putting Creativity to Work; Careers in the Arts for People with Disabilities*. P. Scribner (Editor). The United States of America; Washington, DC: VSAarts.

(Sezer, H., 2001). *İlköğretimde Resim-İş Eğitimi*. Ankara: MEB Yayınları.

(Silver, R. A., 1993). *Working With Handicapped Art Students*. National Art Education Association Convention.

(Strocki, M. ve Kırışoğlu, O.T, 1996). *Ortaöğretim Sanat Öğretimi*, Ankara: YÖK Dünya Bankası Yayınları: 3.

(Sucuoğlu, B.,2009) *Zihin Engelliler ve Eğitimleri*, Kök Yayıncılık, Ankara.

(T.C. M.E.B. (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı- Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2005) *İş Okulu Eğitim Programı*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basım Evi.

(Tanrıoğen, A., Yalçinkaya, M., Kızıloluk, H., Ekiz D., Yaşaroğlu, F., Çelik, F., Durukan, H., Ergen, H., Günbay, İ., Aksüt, M. Ve Kapusuzoğlu, Ş., 2005). *Öğretmenlik Mesleğine Giriş* (1. Baskı) İstanbul: Lisans Yayıncılık: 13.

(Tekin, E., Kırcaali-İftar, G., 2001). *Özel Eğitimde Yanlızsız Öğretim Yöntemleri*, Ankara: NobelYayın Dağıtım.

(Turan, A., 2004). *Zihinsel Engellilerde Resim Eğitimi* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

(Ünver, E., 2002). *Sanat Eğitimi* (1. Baskı) Ankara: Nobel Yayın Dağıtım: 33.

(Vural Üstün, D., 2009) *Çocuğun Sanatsal (Grafiksel) Gelişim Basamakları*" Sanat Eğitimi ve Görsel Sanatlar Öğretimi, Ankara: 127

WHO (1996). Guide for Mental Retardation. 17 Kasım 2016 tarihinde http://www.who.com/int/mental_health/media/en/69.pdf adresinden erişildi.

(Yavuzer, H. 2005). Resimleriyle Çocuğu Tanımak ve Anlamak. Remzi Kitabevi, İstanbul:14-88.

(Yavuzer, H. 2011). Resimleriyle Çocuk (15. Basım) İstanbul: Remzi Kitabevi: 51- 55.

(Yavuzer, H. 2013). Resimleriyle Çocuk, Remzi Kitabevi: İstanbul: 58- 67.

(Yolcu, E., 2009). *Sanat Eğitim Kuram ve Yöntemleri 2*. Baskı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım: 9,91.

(Yurdakul, A., Özekes, M., Sarısoy, M.,2000). *Otistik ve Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Stresle Başetme Yolları: Anne- Baba Farklılıkları*. Saray Rehabilitasyon Dergisi 7: 6- 1.

EKLER

EK1: KİŞİSEL BİLGİ FORMU

1. ÇOCUĞUN ADI SOYADI:

2. ÇOCUĞUN GELİŞİM DURUMU:

3. ÇOCUĞUN BULUNDUĞU SINIF:

4. ÇOCUĞUN YAŞININ BULUNDUĞU ARALIK

4- 7

7-9

9- 12

12-14

5. ÇOCUĞUN CİNSİYETİ

erkek

kız

6. ÇOCUĞUN KARDEŞ SAYISI

Tek Çocuk

2

3

4. yada 4' tençok

7. KAÇINCI ÇOCUK Tek çocuk

Birinci

İkinci

Üçüncü

Dört ve daha sonraki

8. ANNENİN YAŞININ BULUNDUĞU ARALIK

- 20- 25
 26- 31
 32- 37
 38- 43
 44 ve üzeri

9. BABANIN YAŞININ BULUNDUĞU ARALIK ( ) 20- 25

- 26- 31
 32- 37
 38- 43
 44 ve üzeri

10. 10. AİLENİN GELİR DURUMU

- 1000-1500
 1501-2000
 2001 ve üzeri

11. AİLE TİPİ

- Çekirdek
 Genişaile
 Parçalanmış aile

12. ANNENİN ÖĞRENİM DURUMU

Okur Yazar Değil

Okur Yazar

İlkokul

Ortaokul-Lise

Üniversite

13. BABANIN ÖĞRENİM DURUMU

Okur Yazar Değil

Okur Yazar

İlkokul

Ortaokul-Lise

Üniversite

14. Anne ile baba birliktemi yaşıyor?

Evet

Hayir

15. Annenin çalışma durumu

Çalışıyor

Çalışmıyor

16. Babanın çalışma durumu

Çalışıyor

Çalışmıyor

17. Çocuk çevresindeki insanlarla sorun yaşadığında kiminle çözer?

Kardeşleri

Büyük Baba-Büyük Anne Anne

Baba

18. Resim yaptıktan sonar kendini nasıl hisseder?

Mutlu

Üzgün

Sıkılmış

Öfkeli

19. Yaşadığı sorunları ailesiyle konuşabiliyor mu?

Evet

Hayır

Bazen

20. Evde kendisine ait odası var mı?

Evet Hayır

21. Resim yaparken hangi renkleri kullanmaktan hoşlanır?

Sarı

Kırmızı

Mavi

Pembe

Mor

Turuncu

Yeşil

Siyah

EK 2: AİLE RESMİ KRİTERLERİ

1. Resim yaşa uygun mu?

( ) Evet ( ) Hayır

2. İlk izlenim nasıl?

( ) Olumlu ( ) Olumsuz

3. Çizgiler nasıl?

( ) Kalın ( ) Zayıf ( ) Kesik-kesik

4. Aile üyeleri tam çizilmiş mi?

( ) Eksik Çizilmiş ( ) Tam Çizilmiş

a. Resimde çocuğun kendisi var mı?

( ) Var ( ) Yok

b. Resimde anne var mı?

( ) Var ( ) Yok

c. Resimde baba var mı?

( ) Var ( ) Yok

d. Resimde kardeş var mı?

( ) Var ( ) Yok ( ) Tek Çocuk

e. Resimde aile birlikte mi çizilmiş?

( ) Çizilmemiş ( ) Çizilmiş

f. Resimde, çocuk aile içinde mi?

( ) Dışında ( ) İçinde

g. Aile üyeleri belli bir sırayla (baba, anne, ağabey, kendisi, kardeşi...gibi) çizilmiş mi?

( ) Çizilmemiş ( ) Çizilmiş

h. Çizilen aile üyelerinin organları tam çizilmiş mi?

( ) Çizilmemiş ( ) Çizilmiş

i. Aile üyelerinin çizimde orantısı nasıl?

( ) Normal ( ) Küçük ( ) Büyük

j. Aile resminde boyut olarak en büyük kimi çizmiş?

( ) Anne ( ) Baba ( ) Kardeş ( ) Kendi

k. Resimde en çok hangi renk kullanılmış?

Sarı

Kırmızı

Mavi

Siyah

Pembe

Mor

Turuncu

Yeşil

EK3: ÇOCUK RESİMLERİ KAYNAKÇA

T.C.
LÜLEBURGAZ KAYMAKAMLIĞI
İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü

Kesye

Sayı : 39459503-602.99-E.13680586
Konu : Dilekçe.

05.12.2016

Sn: Pınar ŞİNİKOĞLU
(İnönü Mah. Arka Sok.No:14 Lüleburgaz/KIRKLARELİ)

İlgi :01/12/2016 tarihli dilekçeniz.

İlgi dilekçeniz ile istenen çalışma programının uygulanmasının uygun görüldüğüne dair Kaymakamlık Makamının 02/12/2016 tarih ve 13649102 sayılı Olurları örneği yazımız ekinde gönderilmiştir.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

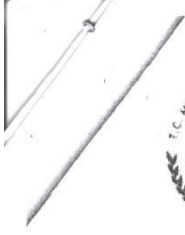
Hamdi ÖZTURGUT
Müdür a.
Şube Müdürü

Ek:
1- Olur Örneği (1 Adet)

Hükümet Konağı Lüleburgaz/KIRKLARELİ
Elektronik Ağ: <http://luleburgaz.meb.gov.tr>
e-posta: luleburgaz39@meb.gov.tr

Ayrıntılı bilgi için: Remziye DENİZ ERTEM-Şef
Tel: (0 288) 417 10 86
Faks: (0 288) 417 56 88

05.12.16
P.

T.C.
LÜLEBURGAZ KAYMAKAMLIĞI
İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 39459503-602.99-E.13649102
Konu : Karşılaştırma Çalışması.

02/12/2016

KAYMAKAMLIK MAKAMINA

İlçemiz Özel Lüleburgaz Akım Ortaokulu öğretmenlerinden Pınar ŞİNİKOĞLU' nun 01/12/2016 tarihli dilekçe ekinde gönderilen; 06/12/2016-20/12/2016 tarihleri arasında uygulamak istediği Mental Reterdasyon Tanısı Almış Çocuklar ile Normal Gelişim Gösteren Akranları Arasında Plastik Sanatlar Açısından Bir Karşılaştırma Çalışması Uygulama Takvimi, uygulamaya katılacak okullar, Aile Çiz Testi ve Ekl:Kişisel Bilgi Formu yazımız ekinde sunulmuştur.

Müdürlüğümüz, Özel Lüleburgaz Akım Ortaokulu öğretmenlerinden Pınar ŞİNİKOĞLU' nun 06/12/2016-20/12/2016 tarihleri arasında ekteki takvimde belirtilen okulların öğrencileri arasında tüm tedbir ve sorumluluğun ilgili okullarca alınması kaydıyla Mental Reterdasyon Tanısı Almış Çocuklar ile Normal Gelişim Gösteren Akranları Arasında Plastik Sanatlar Açısından Bir Karşılaştırma Çalışması Uygulamaları yapılmasının uygun olacağı görüşündedir.

Makamlarınızca da uygun görülmesi halinde olurlarınıza arz ederim.

Hamdi ÖZTURGUT
Müdür V.

EK:

- 1- Dilekçe Örneği
- 2- Uygulama Takvimi ve Ekleri

OLUR
02/12/2016

Mustafa KAYA
Kaymakam

02 12 6
Z-

Hükümet Konağı Lüleburgaz/KIRKLARELİ
Elektronik Ağ: <http://luleburgaz.meb.gov.tr>
e-posta: luleburgaz39@meb.gov.tr

Ayrıntılı bilgi için: Remziye DENİZ ERTEM-Şef
Tel: (0 288) 417 10 86
Faks: (0 288) 417 56 88

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <http://www.gim.gov.tr>

EK4: AİLE ÇİZ TESTİ ÖRNEKLER

Resim 34: Normal Gelişim.

Sevginur Gezici

Bir Aile Çiz

Resim 35: Mental Reterdasyon.

Resim 36: Normal Gelişim.

Resim 37: Normal Gelişim.

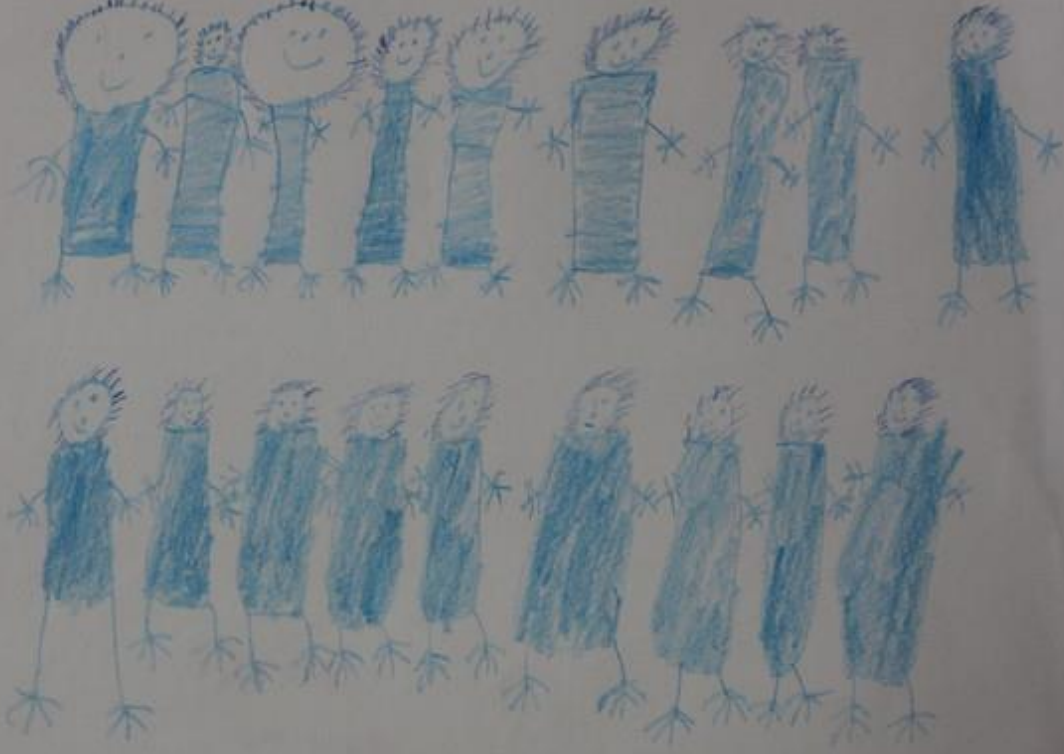
Bir Aile Çiz

Resim 38: Normal Gelişim.

Berky Sander

Bir Aile Çiz

Resim 39: Mental Reterdasyon.

Bir Aile Çiz

Resim 40: Normal Gelişim.

Ozan Önc

Bir Aile Çiz

Baba

Anne

Abi

Kardeş

OZAN

Resim 41: Mental Reterdasyon.

Resim 42: Mental Reterdasyon.

Resim 43: Mental Retardasyon.

EK6: BİR İNSAN ÇİZ TESTİ ÖRNEKLERİ

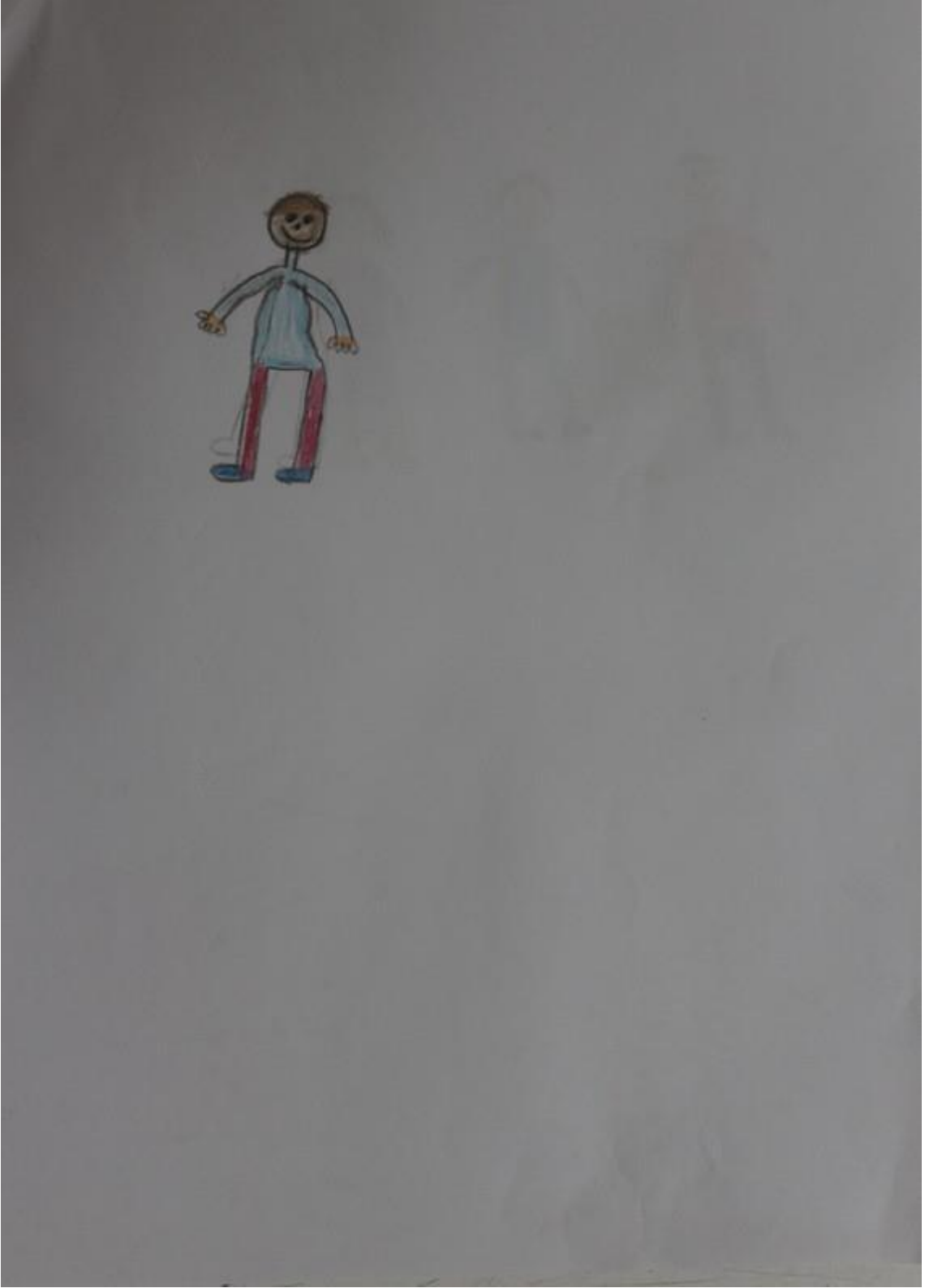

Resim 44: Mental Reterdasyon.

Bir İnsan Çiz

Resim 45: Normal Gelişim.

Resim 46: Normal Gelişim.

Bir İnsan Çiz

Resim 47: Normal Gelişim.

Bir İnsan Çiz

Resim 48: Mental Reterdasyon.

Bir İnsan Çiz

Resim 49: Normal Gelişim.

Resim 50: Normal Gelişim.

Tarik GÖNTÜRK

Bir İnsan Çiz

Resim 51: Mental Retardasyon.

Resim 52: Mental Reterdasyon.